

DISSERTATIO THEOLOGICA,
DE
SENSU SCRIPTURÆ S.
LITERALI,
VERÆ NOTITIÆ THEOLOGICÆ
IN IRREGENITIS
PRINCIPIO;

QUAM
PRÆSIDE
SUMME REVERENDO DOMINO
SAMUELE SCHELGUIGIO,

Doctore Theologo ac Professore P. nec non Athenæi
Gedanensis Rectore, & ad SS. Trinitatis Pastore undiquaq;
celeberrimo, ac de Ecclesia universa Christi apprimè merito,

PRÆCEPTORE SUO
OBSERVANTISSIME COLENDO,

DUCTU
VENERABILIS PARENTIS,
IN AUDITORIO MAXIMO
DIE XXXI. JULII, A. M. DCC. X.

Horis consuetis

AD VERITATIS COELESTIS DEFENSIONEM,
publicè proponet

b. l. diss. A. STIANUS BERNHARDUS BÜCHER, Ged.
S. 6, 25

ANI, Typis JOHANNIS ZACHARIÆ STOLLII,
ATHEN. TYPOGR.

Diss. N. 276. (25)

21.

~~11~~ ~~4~~ ~~2~~

D E C

ET

P A T R I A E

P A T R I B U S

I. N. J.

P R Æ F A T I O.

I.

Doctrina de notitiâ Theologicâ irrogenitorum ad articulum de Gratia & Libero Arbitrio pertinet, cujus difficultatem jam suo tempore agnovit Augustinus, cum contra Pelagium ejusq; discipulos disputaret, apertè professus, *questiones illas difficillimas esse, & paucis intelligibiles*, Ep. 46. Et in L. de gratiâ Christi c. 47. scribit: *Ita difficilem esse questionem ad discernendum, ubi de libero arbitrio & gratia disputatur, ut, quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur; quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri.* Enimverò idem Theologis de ejusmodi controversiis in utramque partem disputantibus, usu venire solet (observante Basilio, Ep. 4.) quod hortulanis, quando incurvum tenellæ arboris statum corrigere student, ut nimiam attractione in alteram partem peccent; aut, quod in arte medendi Hippocrates queritur (cujus verba D. Harbartus, Lipsiensis Theologus non incelebris, in Capit. Doctr. Thes. de L. A. p. 146. allegavit) difficilem esse curationem, quando simul contrariis morbis occurrendum est. Sic etiam in his controversiis facilis lapsus est ex una parte in Pelagii errores; ex altera in Enthusiasmum, ut mirum non sit, si ex orthodoxis quoq;, cum idem sentiunt, non eodem semper modo loqui videantur, dum unus illam, alter hanc heresin sibi oppugnandam proponit.

A

(ab

(ab adversariis) *frignantur ἀντιλογία, & moveantur certamina NON NECESSARIA*, id quod Magnus Chemnitius Art. de *Lib. Arb.* c. 7. in Theologis, contra Pontificios, Synergistas & Osiandristas eo tempore pugnantibus, notavit.

II. Quamobrem jam inde ab initio istarum disputationum, ab augustissimo Patre aurea tradita fuit observatio L. I. *contr Julianum c. 2. Pelagianis nondum litigantibus Patres securius locuti sunt.* Quam D. Balth. Meisnerus illustrat exemplo *controversiæ cum Nestorio*, ante cujus turbulenta certamina Nyssenus & Athanasius carnem Christi vocarunt *θεόφορον, θεοδόχον*, quas voces in hoc hæretico damnavit Ecclesia; & *cum Eutychæ*, quo nondum litigante quidam dixerunt, *unionem personalem factam καὶ ὁμιξίαν, verbumq; carni permixtum.* Sic Justinus *unionem personalem primùm vocavit συνάφειαν quasi ferruminationem & juncturam: itemq; σύνθεσιν copulationem & connexionem*, quibus vocibus postmodum abusus est Nestorius. Idem aliis contigit, quod securius locuti fuerint, quamdiu nullos habuere adversarios. Mens quidem orthodoxa fuit, sed lingua liberior, ut de illis dici possit, quod Scaliger de antiquis Philosophis; quod benè senserunt, malè sunt elocuti. Hoc ipsum quoq; Luthero evenisse deprehendimus — qui ante certamen Flacianum durius scripsit de peccato, quod ipsa sit natura hominis, quod hæc nihil aliud possit, quam peccare, unde postmodum Flaciani erroris sui quasi verunt patrocinium, cum tamen Lutherus omne inter substantiam & peccatum substantiæ inherens discrimen minimè sustulerit. Hætenus Meisnerus Anthropol. Dec. III. disp. 23. §. 66.

III. Quod si itaque Theologorum præcorum tam manifesta est dissensio, ut *conciliationem* salva fidei analogia non admittat, satius est sequi consilium, quod contra Synergistas, autoritatem *Philippi Melancthonis*, qua etiam in hac materia Novatores nostri abutuntur, allegantes, in *Examine ordinan-*

dinan-

dinandorum P. 3. p. 24. cordatus, & inter autores F. C. celeberrimus Theologus D. Selneccerus consensu ejusdem Augustini & Scholasticorum autoritati patrum plus nimid plerumq; tribuentium communivit. Constat, inquiens, scholasticos doctores, cum quid in Magistro sententiarum legerunt, quod probare in universum non potuerunt, annotasse suam sententiam, & scripsisse: Hic magister non tenetur: id quod absque omni acerbitate & ignominia fecerunt. Et nota est vox Augustini: Non quorumlibet disputationes, quamvis Catholicorum & laudatissimorum hominum, velut Scripturas Canonicas habere debemus, ut nobis non liceat, salva honorificentia, quæ illis debetur, aliquid ex illorum scripturis improbare, si fortè invenerimus, quod aliter senserint, quàm veritas habet, divino adjutorio vel ab aliis intellecta, vel à nobis. Talis ego sum in scripturis aliorum, quales ego volo esse intellectores meorum. Item: Ego non teneor autoritate Cypriani, quia literas ejus non ut Canonicas habeo, sed ejus scripta ex Canonicis considero, & quod in eis divinarum scripturarum autoritati congruit, cum laude ejus accipio, quod autem non congruit, cum pace ejus respuo. &c. Hac monemus, ut etiam hoc loco idem sentiamus. Autoritas Philippi meritò est magna apud optimos quosque. Sed anomaliam, quæ controversias multas peperit, cum agnoscimus & videmus, meritò sepelimus. Ita de Præceptore Discipulus. Equidem justo sæpe Dei judicio fieri videmus, ut cum de autoritate humana nimium litigatur, altercando divinæ autoritatis amittatur veritas, & semina infinitarum quæstionum, imo & novarum hæresium aliorumque zizaniorum, per agrum Domini, spargantur copiosissima.

IV. Id quod hoc tempore tristissima testatur experientia, in controversiis, quas *pietatis prætexitu* orthodoxis movent Novatores, cum primis, in disputatione de THEOLOGIA IRREGENITORUM satis intricata, multoque difficillima. Operæ pretium est, in antecessum notare disputandi, quam sequuntur methodum, ut ex ungue Leonem. Primo ex *ratiunculis quibusdam* à conditione naturali sermonis humani petitis ostendunt, *dari in Scriptura sensum aliquem merè literalem, qui à sensu Spiritus S. virtute & effectu differat.* Tam lubrico fundamento innititur distinctio inter *notitiam Theologicam merè literalem*, ex litera Scripturæ haustam, & *spiritualem seu vivam* à Spiritu animatam: & cum ne jota quidem verbi divini possint ad eam defendendam afferre, testimonia Theologorum ingenti numero & magno labore comportant. Illâ vero distinctione deinceps explicant omnia dicta Scripturæ, quæ Novaturientibus opponuntur. At de *dissensu Theologorum* tacent, quem tamen ignorare non possunt. Sunt enim, qui *geminam docent conversionem; primam* irregenitorum, qui sunt extra Ecclesiam & à Paulo vocantur *ψυχικοί, naturales homines, alieni à rep. Israelis, & extranei à testamenti promissionis: Secundam* hypocritarum in Ecclesiâ, qui in communionem fœderis baptismalis admissi, verbum Dei habent, audiunt, meditantur, & à puero in doctrinis catecheticis informati, eas intelligunt: quod *irregenitorum discrimen* ipse Apostolus haud perfunctoriè inculcat I. Cor. II. 14. Eph. II. 11. 12. 19. Gal. II. 15. *Illos* communibus suffragiis statuunt Nostrates, nihil habere virium propriarum, quibus mysteria fidei capere vel ad sui conversionem quicquam operari, aut Spiritui S. cooperari possint. De his autem dissentiunt, & alii quidem, illius *geminæ conversionis*, quam ipsi tradunt & explicant, propemodum immemores, etiam hypocritis in Ecclesia educatis omnes vires supernaturales denegant: Alii plus conce-

conce-

concedunt quàm analogia fidei permittit, dum eos in *secunda conversione* Spiritus S. *συνεργούς* faciunt. Alii mediâ incedunt viâ, & vires quidem supernaturales iis ex fœdere gratiæ & institutione Christiana superesse concedunt, attamen negant, aut saltem dubitant, hos (quos nonnulli *privativè irregénitos*, uti illos *negativè tales* nuncupant) per vires illas gratiæ quicquam ad sui conversionem cooperari. Nominibus celeberrimis parcimus, non tamen dissimulaturi, si proferre cogamur. Hæc omnia non ignota sunt nostris Adversariis, sed ne causæ suæ patrociniûm amittant, omni studio celant. At verò quando nos etiam ad *Consensum Orthodoxum* provocamus, præcipuè in doctrina de diversis gradibus gratiæ prævenientis, Novatores *distinctionem inter gratiam assistentem & inhabitantem*, (quæ si accuratè loqui velimus, non ad primam merè animaliam hominum, sed ad *secundam conversionem* hypocritarum eorumq; renovationem pertinet) velut *QUINQUAGENARIAM* rident, exagitant, explodunt & velut *monstrum aliquod Africa* exhorrent. Ut itaque horum Hominum fraudes detegamus, instituta est hæc de *principio notitiæ Theologiæ irregénitorum* disputatio, quod partim Scriptura ejusque *sensus literalis*, partim *gratia Spiritus Sancti in actû operationis* est. Sed ne nimium excrescat opera, de primo principio tantum agemus, & cum in mari tam naufrago inter scopulos difficillima & periculofissima sit navigatio, summum Navarchum humillimis imploramus precibus, ut Sancto suæ gratiæ Flamine naviculam laborantem ad gloriæ suæ ac veritatis portum dirigere, & suis donis coronare clementissimè velit.

PROPOSITIO PRIMA.

Non datur Scripturæ Sacræ sensus & vis nudè literalis merèque naturalis, à sensu literali, qui simul spiritualis & supernaturalis sit, virtute & effectu diversus.

I.

Conqueruntur Dissidentibus de injuria, quod ipsis tribuamus sententiam contrariam, quæ *geminam Scripturæ sensum*, geminam veritatem, aliam literalem & aliam spirituales, *geminam virtutem naturalem & supernaturalem* fingat: cum non duplex verbum, sed duplicem & diversum doceant verbi conceptum, apprehensionem & notitiam, *literalem, naturalem & mortuam in irrogenito, vivam, spirituales & supernaturalem in regenito*. Esse in utroque diversos verbi effectus, prout illud vel admittat vel contemnat homo, aut tantum externo & literali verbi sensu contentus sit. *Irrogenitum* solam literam sine spiritu, & quod in verbo naturale est; *Regenitum* etiam Spiritum, & virtutem verbi supernaturalem capere: illum *doctrinam tantum externam*; hunc quoque *internam* habere gratiam *Dn. D. Spen. Pref. in R. R. n. 8. Dn. Köpk. in Rath. Red. pref. n. 11. p. 13. 14. q. 2. §. 19. p. 55. q. 3. n. 22. p. 61, 63. Dn. D. Ziold Synopsis Verit. art. 3. t. 1. p. 201.—203. Unterscheid der wahr- und falschen Theol. c. 4. n. 13. p. 84.*

II. At ex iis, jam quæ citata sunt, patet imputationis veritas. Geminum comminiscuntur verbum Dei revelatum, quod pro *mero divini sensus signo* habent, (Köpk. tamen R. R. cap. 1. quæstion. 1. videtur concedere, *fignum non esse mere significativum, sed etiam sensus divini exhibitivum*, vid. p. 34. 50.) *externum aliud, & aliud internum*. Ad EXTERNUM referunt (1.) materiale scripturæ, literas, syllabas, verba, phrasas, sonum externum verbi prædicati, corticem externum verbi. *D. Spen. Ubereinstimmung Art. 4. prelim. th. 13. n. 1. th. 1. n. 2. th. 7.*

Köpk.

Köpk. R. R. præf. . . n. 11. p. 13. (2) Sensum literalem, (quem à sen- Spiritus S. distingvunt) beneficio Lexici & artis hermenev- cæ eruendum. Spen. l. c. th. 3. p. 53. D. Petersens Geheimniß s. Bosheit. p. 111. 113. (3) Veritatem literalem, & mysteria ipsa, seu articulos fidei eorumque analogiam literalem, secundum externam descriptionem. Spen. Lebens Pflicht. P. 1. p. 446. Ubereinst. l. c. A. 1. th. 7. n. 4. p. 11. 12. Ziold. Synops. p. 122. 140. 141. (3) Lumen primi articuli Spen. c. Unfug p. 101. (4) Vim naturalem objectivè & moraliter movendi, & res sacras intellectui idealiter repræsentandi, & uno verbo omne id, quod verbum Dei & Scriptura S. cum scriptis humanis, NB. etiam Ethnicorum, commune habet. Spen. in Resp. ad literas Dn. D. Schelguig. in hujus linerar. qu. 1. p. 71. 72. c. Unfug! p. 102. Præf. Billige Antwort c. 2. ß. Præf. R. R. n. 8. Ubfertig. D. Schelwig. c. 2. §. 54. p. 83. c. 5. p. 100. Köpken R. R. c. 2. q. 8. n. 24. & p. 61. Ziold Untersch. c. 4. p. 61. 67. 78. (6) Literam in oppositione ad Spiritum. Spen. thätig Christenth. Dom. XIV. Trinit. Exord. ad 2. Cor. III. 6. (quam tamen hujus loci expositionem fatetur, non esse textui analogam) Köpk. R. R. præf. 2. n. 10. 11. p. 12. 13. & p. 51. 55. Ziold. Untersch. c. 4. §. 7. p. 62. Synops. p. 123. 209. (7) Doctrinam externam in oppositione ad gratiam & inspirationem divinam. Ziold. Syn. Dissert. Proëm. n. 21. p. 41. Art. 1. p. 135. 136. (8) Verbum mentale aut species mentis impressas, & verbum auditus, quod in irrogenitis naturale & naturaliter verum, cadaver & litera mortua est, in oppositione ad verbum internum ac vivum regenitorum. Ziold. Syn. Art. 1. p. 118. 122. (9) parabolam in oppositione ad mysterium regni cœlestis l. c. p. 202. 203. Idem verò verbum Jesu Christi, verbum externum vocat Ziold. quod impii habent, vitam in se non habentes. Art. 3. th. 4. p. 209. (Ergo nec verbum Jesu Christi in impio habet vitam) Literam malè haberi pro solatio, & duplicem esse habitudinem evangelii ad conversionem & fidem: Unam sermonis, aliam virtutis & spiritus cum sermone Evangelii concurrentis, docet l. c. Art. 3. th. 6. & literam ut creaturam Deo creatori & infinitæ ejus virtuti opponit c. 4. §. 13. INTERNO autem VERBO sensum à Spiritu

ritu

ritu S. intentum, seu spiritum in oppositione ad literam, & ea quæ sunt Spiritus Dei, internam virtutem regenerandi, illuminandi & convertendi, prætereà lumen tertii articuli, internam Dei vocem, internam gratiam & solatia, vitam & vim vivificam assignant, ut ex locis citatis patet. Hinc argumentor:

“ Quicumq; docent verbum externum, quod ipsi verbum Dei,
 “ verbum JESU & Spiritûs S. vocant, quod *impium* capere posse,
 “ ejusq; *verbum mentale* esse statuunt, ab interno & quod est
 “ in *mente regeneratorum*, præcipue Prophetarum & Apostolorum
 “ differre, ut verbum Dei improprie dictum à Dei verbo pro-
 “ prie dicto, ut naturale à supernaturali, ut doctrinam ex-
 “ ternam ab interna gratia, & inspiratione, ut veritatem se-
 “ cundum *externam descriptionem*, ab iis, quæ sunt Spiritûs Dei;
 “ ut sensum Grammaticum, & sensum hominis à sensu spi-
 “ ritus Sancti; ut verbum, quod tantum vim naturalem ha-
 “ bet, objective & moraliter movendi, ab eo, quod virtu-
 “ te divinâ & supernaturali præditum est effective operandi:
 “ ut literam mortuam & quæ merum cadaver est, à vivo Dei
 “ verbo, & quod Spiritus est; ut lumen primi à lumine ter-
 “ tii Articuli; illi inter verbum Dei externum, quod capit
 “ impius, & verbum Dei internum, quod est in pii ac rege-
 “ niti conceptu, essentielle discrimen statuunt. Item:

“ Quicumque (1) docent, aliam esse veritatem secundum
 “ externam descriptionem, quam *veritatem literalem* vocant,
 “ & lumini divino, cujus capax non est impius, opponunt,
 “ & aliam secundum internam virtutem. (2) Literam ut
 “ creaturam, ex quâ solatium Spiritus Sancti supernaturale
 “ non est, Deo ut creatori opponunt. (3) Duplicem habi-
 “ tudinem esse Evangelii affirmant ad fidem & conversionem,
 “ unam sermonis alteram virtutis Divinæ concurrentis.
 “ (4) distinguunt inter Analogiam fidei, secundum externam
 “ descriptionem & res seu veritates spirituales inter se com-
 “ paratas; inter veritatem verbi Divini, quam intelligit re-
 “ genitus, & inter veritatem merè literalem, quam impius
 “ sine lumine Spiritus S. capit; inter veritatem efficacem &
 “ quæ est sine Spiritu & *ὀφεισμένη*; illi necesse habent, non tan-
 tum

tum in notitia regeniti & irrogeniti, sed in ipso verbo Dei
geminam veritatem, & geminum verborum sensum, ge-
minam doctrinam & utriusq; diversam indolem ac virtu-
tem agnoscere.

III. Quod autem illi magno studio dissimulant, apertè fa-
tetur BARBARUS, (qua appellatione sine ulla injuria, ex ea-
dem ratione, qua nos barbaros & tribarbaros vocat, quod pe-
regrinam doctrinam in Ecclesiam invehere laborat, etiam distinctio-
nis gratia, ne confundatur cum Cognomine, significamus, An-
ti-Barbari, virulentissimi scripti, Autorem) Tom. 1. Sect. 1. Pro-
pos. 1. membr. 1. & 2. Datur Scripturæ sensus ac vis nude literalis
mereq; naturalis (quem sensum Grammaticum vocat, & Gram-
matico-Logicum, sub qua etiam Rhetoricum comprehendit). Da-
tur etiam sensus literalis, qui simul est supernaturalis ac spiritualis,
sive, è concursu Dei supernaturali, spiritu ac virtute secundus, nudè
literalis longè excellentior, in illis præcipuè rebus, quæ sunt mere spi-
rituales, atq; ad Christianismi praxin & interiora pertinent. Et ta-
men T. 5. Unmerkungen p. 110. scribit: Sensum Scripturæ non esse
duplicem, sed unum: Scripturam esse considerandam, non tantum ut
librum, cujus signa naturalem significationem cum omnibus aliis libris
humanis communem habeant, & tam hanc quam illa indicent; sed
ut librum, cum cujus signis PER SE Dei supernaturalis sensus, Spi-
ritus & virtus, ad conversionem & sanctificationem hominum unita
sunt. Mox p. 32. ait: Alium scripturæ sensum esse literalem, quem
irrogenitus pro non stulto, imo docto, grato & eleganti, & alium sen-
sum spirituales, quem utpote *Φονήαλι* carnis necando ingratum,
judicat rem stultam. Quæ quomodo sine contradictione co-
hæreant, ipse viderit. Iis certè, qui mentis compotes sunt,
nunquam persuadebit, hoc unum idemque verbum DEI
esse, quod à se ipso signis, significatione, sensu & effectis
realiter, imo essentialiter differt. Quæ tamen ut rectius
intelligentur, describam integra verba cognominis Dn. D.
Langii Instit. pastor. p. 263. UBINAM EST CORTEX LITE-
RALIS? Literalis cortex est in signis illis externis, quæ DEUS
nobiscum per signa nota acturus, ex communi foro & ore hominum
B adsum-

adsumsit, ut sunt *lingua, phrasae, voces &c.* Hæc suam virtutem significandi habent ex arbitrio auctorum *lingua Ebraea, Græca &c.* atque, quem generant sensum, is NONNISI naturalis & grammaticus est, menti legentis vel audientis sistens per naturales notiones, quid significare voluerit ille, qui hisce signis ordinariis, & ex foro communi depromptis fuerat usus. Unde verbum Dei, non QUATENUS VERBUM DEI EST, illi percipiunt, qui nihil propter illas naturales *lingua & litera vires sentiunt.* ANNON (autem) ILLE VERUS EST SENSUS, QUEM LITERA IN MENTE HOMINIS GIGNIT? Est in TANTUM sensus verus, in quantum in mente hominis sistit conceptus & ideas, per quas Deus, quid à nobis requirat, tanquam per signa ordinaria voluit interpretari, eo planè modo, quo alicui per manum artificis potest genuina & vera imago alicujus hominis, urbis aut regionis sisti atque communicari: Enimverò qui putant se propter illum verum sensum Grammaticum, jam ipsum DEI verbum, quatenus verum & vivum Dei verbum est, habere, isti equè absurdi & miserè decepti sunt, ac si quis vellet, ob veritatem & perfectionem imaginis aut picturae acceptæ, sibi & aliis persuadere, se non tam veram picturam, quàm ipsum potiùs hominem depictum, ipsam urbem, ipsam regionem &c. possidere.

IV. Dum verò provocant ad consensum Theologorum orthodoxorum, ante omnia observandum est, distinctionem illam inter LITERAM ET SPIRITUM usurpari vel in sensu Biblico, vel Ecclesiastico, vel Fanatico. In SENSU BIBLICO *Litera dicitur Lex, & Spiritus Evangelium, 2. Cor. III. 6. Rom. II. 27.* Ubi Lutherus in gloss. margin. & Spenerus cum eo in Paraphras. *literam* exponit de circumcissione externa, seu de opere legis, quod per naturæ vires, sine gratia Spiritus Sancti, perfici potest; *spiritum* de circumcissione spirituali, seu opere gratiæ, quod Spiritus Sanctus per Evangelium in nobis operatur. At inepta est hujus dicti Apostolici interpretatio, quam Ziold. *Analog. Fid.* in Rom II. 27. affert: *Paulus ex hypothesis abutentium, qui eam tanquam à Christi Spiritu separatam sibi applicant, Scripturam vocat literam, quo pertinet omne opus operatum, ut vocant. Ex vero autem & salutari ejus usu spiritum eum appellat.* Hic nulla fit

fit mentio abusus aut separati à litera spiritus, sed Paulus per *circumcisionem in litera* externam actionem, qua præputium amittitur, à Lege præceptam; & per *circumcisionem in spiritu* spirituales cordis renovationem in Evangelio promissam, & per illud productam intelligit. Fundatur ergo hæc distinctio apostolica non in eo, quod verbo Dei internum & externum, ejus materiale & formale est; nec in discrimine actuum *pedagogicorum*, quos non tantum Lex, sed etiam Evangelium *merè objective* operari creditur, & *efficaciæ spiritualis*, quæ utriusque communis est, & *effectivè* operatur, seu ut clarius dicam, non in discrimine virtutis *objectiva* & *effectiva*, Legi & Evangelio communis; sed in *diversitate ipsius Legis ac Evangelii*, eorumque effectibus & objectis diversis, quod *illa* iram operetur; *hec* justificet, sanctificet, vivificet. &c. *Illà* opus præcipiat, quod etiam naturæ viribus præstari potest; *hec* spirituales cordis & supernaturalem mutationem requirat.

IN SENSU ECCLESIASTICO *litera* & *spiritus* (1) dicitur de sensu literali & allegorico, ut eam distinctionem Origenes & Hieronymus, *Ambros.* in T. 3. in Luc. 1. 3. c. 3. *Augustinus* de Spirit. & lit. c. 4. & 5. & *Confess.* l. 6. c. 4. exponunt, à *Luthero* ipso refutati Tom. IX. Altenb. p. 112. (Vid. *Lutherus Anti-Piet.* cap. 2. Art. 3. p. 17. ubi ejus verba legas). (2) Per *literam* ORTHODOXI, materiale verbi, literas & syllabas, vocabula & phrasas, & earum dispositionem Grammatico-Rhetorico-Logicam, h. e. significationem propriam & impropriam dictionum ac phrasium, *sensum indeterminatum*, quem verbum Dei extra contextum sacrum, cum aliis scriptis humanis communem habet, nec non connexionem subjecti & prædicati affirmativam & negativam, universalem & particularem, Enunciativam & syllogisticam, qualis etiam in omnibus aliis linguis apparet, intelligunt, & *corticem externum* vocant: ad quem tamen nonnulli etiam *ἡρώτων* in parabolis, historiam rerum naturalium & civilium, nec non doctrinas natura notas & legis moralis immediatum sensum referre videntur; quæ omnia quilibet linguæ sanctæ gnarus, etiam homo naturalis, Gentilis vel Judæus ex Lexico & beneficio se-

cundarum notionum, aliorumque mediolorum hermenevticorum, quadantenus indagare potest. *Spiritum* verò in oppositione ad literam dicunt esse sensum Spiritus S. in Scriptura, præsertim Evangelica, literarum monumentis expressum, & in illis *virtualiter* contentum, quem *sensum* etiam *spiritualem*, cum primis ratione objecti & in mysteriis fidei appellant, quæ nemo sine gratia Spiritus S. ejusque lumine capere aut intelligere potest. Interdum *comparativè* loquuntur, quod irregniti notitia *magis literâ, quam spiritû constet*, ac proinde non simpliciter negant, illum etiam sensus spiritualis capacem esse, ut D. Gerhardus T. 2. de L. A. §. 80. (3) Denique alia distinctio est inter sensum Scripturæ literalem & spiritualem, & alia inter notitiam Scripturæ secundum literam & spiritum. Illa fanatica est, & geminos fingit ipsius Scripturæ sensus; hæc autem satis obscura nec adæquata est, & in altero distinctionis membro adhuc confundit notitiam simplicem sensus spiritualis, cum notitia ejus affectiva & applicativa, qua simul debitam finis intentionem & valorem spirituales coram DEI judicio comprehendit.

IN SENSU FANATICO *litera* Scripturæ sacræ est doctrina inefficax & sensus ejus literalis; *Spiritus* vero est verbum, quod sensus est ipsius Spiritus Sancti vitamque & virtutem habet divinam, nec non *privata suggestiones & raptus spiritus, sensus & experientia spiritualis, in quâ vel unius hora spatio se plura intelligere posse autumant fanatici, quàm se omnia biblia, & omnes libri docere possint, usque ad extremum diem.* Quod discrimen inter literam & spiritum, cum Lutherus ipse, ut fœtum *Platonice Philosophiæ*, ex quâ hanc doctrinam fanaticam hauserint *Pseudo-Dionysius* ille *Areopagita* & *Origines*, disertis verbis rejecerit, apertè testatus, se ipsum sententiam suam in hac doctrina (*de litera & spiritu*) retractasse, quis non miretur dissentientes ad ejus consensum provocare. Vid. T. I. Alt. p. 575. T. II. p. 727. b. T. VII. p. 239. VII. p. 9. 77. 103. *Melanchthon* verò ex hac distinctione malè intellectâ, secutus interpretationem *origenianam, litera & spiritus, intelligentiam Evangelii literalem primus opposuit spirituali notitiæ* in 1. Cor. c. II. X, & non sine Ec-
clesiæ

clesiæ scandalo *carnelem* appellavit, suoque Syncretismo dudum autoritatem fidemque Theologi Orthodoxi in Ecclesia decoxit, & sæpe Fanaticis applaudit, nec in hac doctrina ab ipsis alienus est, imo fax & tuba fuit certaminum, quæ in hunc usque diem Ecclesiam miserrimè turbant.

CONCL. I. *Verbum DEI revelatum non est signum naturale sensus divini, sed ipse sensus Dei, sensus Christi, sensus Spiritus Sancti rectè dicitur.*

I. **A**rgumentor, (1) Id quod est *Dei consilium & occulta sapientia*, quam Apostoli ex revelatione habent, ut *sciunt ea, quæ sibi à Deo donata sunt & loquuntur, non persuasoriis sapientia humana verbis, sed in demonstratione spiritus & virtutis, id est Christi sensus.* At verbum externum & revelatum Evangelii est *Dei consilium*, Act. XX. 27. *Domini mysterium*, Psal. XXV. 14. *Sapientia in occulto*, Psal. LI. 8. & *Divina sapientia*, 1. Cor. I. 24. 2. Cor. II. 7. 12. 13. quam Apostoli habent ex revelatione divina &c. Ergo verbum Evangelii revelatum est ipse sensus Christi. Nulla hic sive in Majori, sive in Minori Metonymia signi aut figura Rhetorica locum habet. Conclusio itaq; propria est, non figurata. (2) Verbum Dei, id quod fatetur Dn. Köpken, & cum eo Zioldus, non tantum est signum *nudè significativum*, sed etiam *exhibitivum sensus divini*, (addo etiam *virtutis infinite*) sensui propter unionem cum Spiritu Sancto inseparabilem communicatæ.

II. EXCIPIUNT (1) *sensum Dei esse infinitum.* R. De eo non queritur, sed de sensu revelato, & *λόγῳ ἐκτύπω*, qui non nudum signum divinæ mentis, sed ejus *imago spiritualis* est, rem simul, quam significat, ita exprimens, ut expressio, si non adæquatè, tamen exactè rei significatæ conveniat & similis sit. 1. Cor. XIII. 12. 2. Cor. III. 18. Gal. III. 1. (2) *Verbum & ejus sensum, signum & signatum esse coordinata.* Non E. signum est signatum, nec verbum Dei seu Scriptura sacra ipse Dei sensus. R. Verbum Dei non tantum in suo materiali, literis, syllabis, vocabulis & significationibus, quas extra contextum habent; in

voce viva aut in conceptu hominis (Hæc enim omnia, si per se & ut materiale spectentur, non negamus esse signa sensus Divini merè significativa) sed prout in *toto suo complexu definitivo* literam & spiritum, materiale & formale & simul etiam *connexum suum formale*, & sine quo verbum Dei nec dici nec esse potest, virtutem Dei infinitam essentialiter comprehendit, considerari. Et sic propriæ hæc propositiones & synonymicæ sunt seu essentielles: *Verbum DEI est litera, verbum DEI est sensus DEI, Verbum DEI est spiritus & vita*, hoc est, ut Paulus illam sententiam Christi explicat, *est potentia Spiritus Sancti vivifica & salvifica*, Joh. VI. 63. Rom. I. 16. Non itaq; *coordinata*, sed *subordinata* enunciant. Ita enim pars *materialis*, vel *formalis*, vel *utraq;*, de *toto essentiali* dicitur. Cujusmodi Enunciationes in Scripturâ & nostra Theologiâ sunt frequentes. *Baptismus, seu hoc, quod effunditur super baptizatum, non tantum est aqua, sed etiam Spiritus sanctus: sacra Coena, seu hoc quod sacramentaliter editur & bibitur, est panis & corpus, vinum & sanguis Christi.* Hunc enunciandi modum Lutherus equidem *Synecdochen* appellat, sed *Grammaticam figuram*, non tropum Rhetoricum, proprium non improprium enunciandi modum intelligit. Non autem sic concludere licet: *Verbum Dei est litera, Verbum Dei est spiritus. E. spiritus est litera, aut litera est spiritus.* Est enim hæc syllogismi sententia: *Verbum Dei quoad materiam, est litera, quoad formam, est spiritus.* Et sic manifestum est in argumento vitium ex quatuor terminis. Aut sic inferenda est conclusio: *E. id, quod est materialiter litera, formaliter est spiritus.* (3) *Quemadmodum dicere non possum, sensum meum esse alterius sensum, ita nec sensus Scripturæ est sensus ipsius Dei. R. Sensum meum non esse sensum alterius, geminum habet sensum. Vel enim significatur, me esse aliter affectum & animatum, quàm alius est; meam intentionem non esse ejus intentionem: vel non aliter eum de hac vel illa re sentire, atq; ego sentio. Non autem hic de intentione & affectu, sed de sensu quaestio est, nec de existendi, sed de representandi modo. Ita enim meus sensus, quemadmodum in me existit, non est sensus alterius, & neque propriè neque improprie ita dicitur,*

cur,

tur. Sed imago rei conceptæ, quæ in meo animo existit, similis est imagini, quæ in mente alterius est. Meus enim conceptus, non est ejus conceptus. At de una eademque re idem sentit ac ego. Meus sensus non est alterius sensus *idealiter & materialiter*, ratione conceptus; est tamen idem sensus *formaliter*, & ratione rei repræsentatæ. Sic eadem veritas Divina in conceptu Petri eodem modo repræsentatur, quo in conceptu Pauli. Nec alius hujus quam illius sensus est de veritate divina, quam uterque in animo suo concepit. Hinc quia conceptus Apostolorum erant conformes Divinæ menti revelatæ, rectè dicunt se *habere Christi sensum*, 1. Cor. II. v. ult. At sensus ille Christi non est *sensus Dei infinitus*, sed ejus tantùm imago, per signa revelativa in mente eorum similiter repræsentata: & qui dicit, sensum Dei increatum esse *cum signis libri externis conjunctum vel unitum*, vix se ipsum intelliget.

CONCL. II. *Sensus Scripturæ non nisi unicus, nec alius, quàm Spiritus S. sensus est.*

I. **Q**uia (1) *unius rei unica tantum forma*, unius propositionis, unica tantùm veritas est. At Scripturæ sensus est forma Scripturæ sacræ. E. (2) *Tota Scriptura*, quæ materiale & formale est *θεόπνευστος*, 2. Tim. III. 16. E. nec alius in ea datur sensus, nisi *θεόπνευστος*, & qui à Spiritu Sancto intentus & inspiratus sensus est. (3) Quia Prophetæ & Apostoli *φερόμενοι τῷ αἰγίου πνεύματι* scripserunt. E. non alium sensum, quam quem Spiritus Sanctus ipsis inspiravit, literis suis consignarunt, 2. Petr. I. 21. (4) Si sensus aliquis à sensu Spiritus Sancti in Scriptura diversus esset, ille aut angelorum sanctorum, aut hominum aut diabolorum sensus foret. Non autem angelorum bonorum, qui etiam si nonnulla viris sanctis revelarunt, & in calamum dictarunt, ea tamen non ipsi excogitarunt, sed Dei mandatum & sententiam annunciarunt, Ps. CIII. 20. Dan. IX. 23. Non diabolorum, quod manifestum est, (nisi fortè dixerint fanatici, sensum etiam carnalem esse in Scriptura) nec hominum, quia amanuenses sancti, quicquid locuti sunt, quicquid

quid scripserunt, ex revelatione divina acceperunt, nec suum, sed Dei consilium, Christi sensum annunciarunt. Fortè in-
 quies: *Sensus ille hominis animalis est, qui sensum Scripturæ pro ca-
 ptu suo naturali intelligit.* R. At ille sensus, præcipuè in my-
 steriis fidei, vel verus vel falsus est. Si *verus*, ille non intel-
 ligitur sine lumine supernaturali, nec nisi Spiritûs S. hic sensus
 erit. Sin *falsus*, ipsius quidem hominis naturalis, sed non Scri-
 pturæ sensus literalis est.

II. EXCIPIUNT, *Irrogenitum capere Scripturam, quatenus ver-
 bum, non quatenus verbum Dei, aut Spiritûs S. sensus est.* R. Hac
 distinctione nihil indoctius, nihil absurdus est. Si enim ver-
 bum illud *quatenus tale*, etiam *sensum* aliquem *quatenus talem* in
 genere apprehendet impius, & qui neq; Dei, neque angeli, neq;
 hominis, neque diaboli sensus est. Cujusnam ergo ille sensus
 literalis erit? Respondet Dn. D. J. M. Langius, *quod significare
 voluit ille, qui hisce signis ordinariis & ex foro communi depromptis
 fuerat usus.* At ille Deus est. Quemadmodum etiam in sequente
 quæstione addit; *quod Deus per signa illa ordinaria, quid à nobis
 requirat, voluit interpretari.* E. non verbum *quatenus tale*, sed
quatenus Dei verbum est, irrogenitus capiet. Aut, si hominis
 ille sensus, erit *hominis ut sic*, hominis platonici, aut idea quæ-
 dam chimerica, in mente monstrosè ecstasica. *Ecstasis* enim
 abstrahit animum à rebus naturalibus & objectis materialibus,
 ut divina meditetur. At hæc abstractio (*quatenus verbum est*)
 abstrahit à *sensu spirituali*, ut in Scriptura solum sensum natu-
 ralem cognoscas. Quanta hæc barbaries? Annon irrogenitus
 potest *totam fidei analogiam intelligere, & super omnia dicta Scri-
 pturæ doctè perorare & disputare?* Affirmat Spenerus: at deter-
 minat; illi sensus, determinatæ veritates, non *veritates ut sic*,
 aut *quatenus tales* sunt. Uterque Langius docet, *sensum illum
 literalem*, quem apprehendit irrogenitus, *esse Scripturæ confor-
 mem.* E. non verbum *quatenus tale*, sed *quatenus Scripturæ
 verbum est*, à Spiritu S. revelatum & inspiratum cognoscit.
 Utriq; dicunt, sensum illum Scripturæ esse naturalem, & *quem
 significant verba, ex communi foro hominum deprompta.* Ergò irre-
 genitus non apprehendet verbum, *quatenus tale*, sed quate-
 nus

nus

nus sensus Scripturæ est, ex vi ejus nudè literali erutus, & distinguitur à sensu *spiritualiter naturali*. Ita homines sibi miserè contradicunt, ut nesciant, quid loquantur, quid sentiant.

CONCL. III. Ergo distinctio inter literam & Spiritum, inter sensum Scripturæ nude literalem, qui simul spiritualis sit, prorsus fanatica est & improbanda.

I. **Q**Uæcunque distinctio (1) in *Platonica Philosophia*, non in Scriptura S. fundatur; (2) multos errores parit, de *notitia literali & viva seu spirituali*; de veritate & sensu Scripturæ gemino, alio *spirituali & alio literali*; de *inefficaci Ministerio Ecclesiastico*, quo irrogeniti fungantur, tantum literam intelligentes, & ex suo *conceptu mortuo* docentes. (3) In animo hominis impii *literam & spiritum*, & ea separat, quæ Deus ideò conjunxit, ut per eorum unionem mysticam, in conceptu & in corde ejus, i. e. per verbum vivum & efficax, convertatur; Unde (4) necessariò per eorum separationem *conversio* hominis *impeditur*, (5) Homines de regeneratione Ministri Ecclesiæ incerti nesciunt, an ille *solam literam annunciet*, & sic de vero solatio dubitare necesse habent; *Litera* enim, ait D. Ziold, *non est solatium*, (6) *Gratia Dei efficax, & universalis* tollitur. (7) ad *Enthusiasmum, Pelagianismum, Papismum*, & alias hæreses, quæ hâc distinctione errores suos palliant, via sternitur; illa distinctio modis omnibus est improbanda.

At vero distinctio illa Novatorum, inter internum & externum verbum, inter literam & spiritum, inter sensum mere literalem & spiritualiter literalem (1) fundata est in *Philosophia Platonica*, quod observavit *Lutherus*, & *Porphyrrii* testimonium T. 2. A. p. 727. in eam rem allegat; non verò in *Scriptura*, fatente *Spenero* l. c. (2) multos errores peperit, quos Fanatici fovent, de notitiâ literali & spirituali, de Scripturæ gemino sensu & veritate, geminacq; *virtute effectiva*, alibi ex intuitu refutandos. (3) In corde hominis impii *literæ & spiritus separatione*, quæ Deus inseparabiliter conjunxit, (4) *conversionem* ejus impedit, Nam per literam solam, quam capit, converti nemo

C

nemo

nemo potest: quod non negant dissentientes, cum ex eo nobis *Pelagianismum* imputent, quod statuamus, irrogenitos *per literam & doctrinam* illuminari, (vid. D. Ziold. *Dissert. Proem. Synops.*) ac proinde Theologus impius, qui *solam literam* ex conceptu suo mortuo docet, per eam nec se, nec alios convertere potest. (5) Auditores verbi solido solatio privat; dum nesciunt, an *solam literam* Minister Ecclesiae annunciet. Errat, inquit Ziold, qui *literam pro solatio* habet. *Synops. A. 3. th. 6. p. 213.* (6) Gratiam Dei efficacem & universalem tollit; dum negat, eam ante plenam conversionem in irrogenitorum intellectu *effectivè* operari, & tantum in regentis efficacem esse. (Quod enim Reformati de *reprobis*, idem affirmant Novatores de *irregentis*.) (7) Viam sternit ad Enthusiasmum & Pelagianismum. Nam si dicant, hominem impium *per solam literam* converti, suo iudicio sunt Pelagiani. Si *sine cognito verbo*, & ante ejus divinam cognitionem, sunt Enthusiastæ, & dum geminum verbum Dei fingunt, aliud in impio, quod est *litera mortua*, *spiritu in corde illius animanda*, & aliud in regento, quod est *spiritus & vita*, denuò cum Enthusiastis & Pontificiis conspirant. Vid. *Glassius Philol. sacr. Lib. II. Part. I. Tr. 2. Sect. 1. cap. 4.*

Ergo hæc distinctio, ut hæretica, & fanatica, & quæ Diabolo debet originem, merito improbatur. Idem licet de nostris Adversariis dicere, quod de Anabaptistis Art. 8. Smalcald. *Multi adhuc hodie, qui accuratè discernere volunt inter spiritum & literam & neutrum norunt, nec quid statuunt, sciunt. — Quicquid autem sine verbo & sacramentis jaclatur ut Spiritus, Diabolus est.*

II. At verò multi Theologi, de quorum orthodoxia dubitari non potest, hac distinctione usi sunt, quorum bene magnum catalogum Barbarus collegit. R. Hoc unum scilicet est, & grande illud tormentum, quo nos arietant Fanatici. *Theologorum auctoritatem* nauci non habent. At, cum consensum in doctrina præbere, & orthodoxis contradicere videntur, eximii illi ac quantivis pretii Doctores sunt, & cum præfatione honoris etiam illorum manes *Domini* salutantur: At ubi dissentiunt, BARBARI audiunt. (2) Nec enim vel jota unum ex *Scriptura* citare

rare

tare possunt, quo probent, in illa dari sensum nudè naturalem, *merè literalem*. (3) Theologorum auctoritati fidei analogia, in dubiis quæstionibus, in quibus ipsi *dissentunt*, præferenda est. (4) Improvidè secuti sunt *Melanchthonem*, qui hanc distinctionem, inter spiritum & literam, in sensu fanatico ab Augustino, hic ab Ambrosio, (v. *Confess.* l. 6. c. 4. & *de spirit. & lit.* c. 4. 5. ubi geminum usum hujus distinctionis ostendit, *unum*, quo litera significat, quod sonat; spiritus verò est sensus mysticus & intelligentia spiritualis, quæ interiorem hominem nutrit; *alterum*, quo litera lex, spiritus gratia est) iste verò fortè ab Origine Platonizante didicit. (5) Quo sensu ea orthodoxi utantur, jam expositum. At confundunt plerumq; *sensum literalem* cum *sensu literæ*, quem corticem & sensum externum vocant, & linguæ gnarum aliquo modo indagare posse concedunt, nec tamen sine ulla dubitatione. (6) Nam in applicatione, *distinctionis hujus fundamento* ipsi subfidant. B. Calovius, ubi contra Socinianos disputat, & distinguit inter *sensum Grammaticum externum* & *salvificum internum*; FORTE, ait, *non renatus sensum externum habet*. T. I. Syst. p. 657. Eadem verba dubitativa repetit D. Quersted. in Syst. P. I. c. 4. Sect. 2. *¶* 13. p. 119. Ita nimirum cordatissimi Theologi maluerunt suam in re perquam difficili hæsitationem fateri, quam suspicionem Pelagianismi aut Enthufiasmi incurrere, etiamsi haberent tot Theologos in hac doctrina præeuntes & consentientes. Quæ verò fuerit dubitandi ratio, in Controversia contra Musæum, *eadem distinctione* in simili argumento usum, cum doceret, *animalem hominem* (ante & in prima conversione) *posse ex perspicuis Scripturæ verbis eorum sensum literalem actu simplicis apprehensionis cognoscere*, immo *de eo certum esse, quod ille sensus, quem animo suo concepit, verus Scripturæ sensus literalis sit*; exponit idem Calovius t. 10. System. p. 127. distinguens *inter verba nuda per se* & *NB, extra contextum*, & *inter eadem in contextu spectata*: *inter eadem verba, quatenus aliquam habent analogiam cum verbis humanis* (analogiam nimirum non tam *ratione formæ internæ* & sensus literalis, qui non nisi Spiritûs S. sensus est, & quem Scriptura sibi proprium, nec cum aliis scriptis humanis communem habet; quàm *ratione materiæ*

& formæ externæ, & in doctrinis natura notis, circumstan-
 tiisq; historicis, quæ fidem humanam non superant, intelligit)
 & quatenus sunt *δοχεῖα* rerum spiritualium sensusq; divini NB. *Ἰεο-
 πνεύσου*: (Jam omnis sensus literalis Scripturæ est *Ἰεοπνεύσου*).
 Inter aliquem verborum sensum, nec non *inter verum mentisq;
 Spiritus S. conformem sensum*. Negat itaq; (non quemcunq; irre-
 genitum sed) *animalem hominem* posse sensum Scripturæ litera-
 lem, & quem verba ut signa & *δοχεῖα* divini sensus per illa
 nobis revelati, in *contextu* significant, capere. Quæstio igitur
 est, an *irreginitus negativè talis*, ante primam conversionem, ver-
 ba Scripturæ, quæ habent perspicuitatem literæ, & disposi-
 tionis Logico-Rhetorico-Grammaticæ, solis naturæ viribus, sine
 gratia Spiritus S. illuminante intelligere possit, non prout sigil-
 latim verba *extra contextum* considerantur, (sic enim plerumq;
ἰμῶνυμα sunt, nec certum sensum literalem alicujus proposi-
 tionis affirmativæ & negativæ significare possunt) sed prout in
ipso contextu mysterium aliquod divinum enunciant; quod qui
 affirmat, oppidò Pelagianizat. At inter nos & Fanaticos præ-
 cipuè controvertitur de *Irreginito Ministro Ecclesiæ*, cui cognitio-
 nem sensus literalis tribuimus, non ut *animali homini*, sed ut
Christiano, à puero in articulis fidei fundamentalibus bene in-
 formato, hermenevticæ sacrae studiis instructo, & legitimè ad
 munus Ecclesiasticum vocato, quem *gratia assistens*, vi *fœderis &
 vocationis divine*, non prorsus deserit per omnem vitam, ut
 quamdiu ductum Scripturæ in doctrina sequitur, se & *alios
 docere & convertere* possit. Rom. II. 4. 17 — 21. (7) Theologi,
 quos citat Barbarus cum Zioldo, ipsi jam suo tempore haud
 perfunctoriè notarunt, se contra Pelagianizantes Pontificios,
 Synergistas, Arminianos, Syncretistas disputare de *conversione
 prima*, quid ante illam homo merè animalis, & qui nunquam
 reginitus aut in fœdus gratiæ receptus, seu qui negativè non
 privativè irreginitus est, *propriis naturæ* viribus possit ad sui
 conversionem conferre; non autem de *secunda*, quid ille, qui
 vires in prima regeneratione spirituales accepit, & in statu
 gratiæ habitibus acquisitis auxit & locupletavit, post lapsum
 ex

ex statu gratiæ in cognitione rerum Theologicarum, præstare possit: qua de re etiam si magnopere dissentiant Theologi, *omnes tamen gratiæ vires per peccata mortalia perdi* plerumque negant, earumq; conservationem fœderi baptismi acceptam referunt. *Es. LIV. 10.* Imo sunt etiam, qui statuunt, posse *ejusmodi irregenitum per vires spirituales adhuc superstites Spiritui S. ad iteratam sui conversionem cooperari*; quam tamen sententiam, nisi dextrè intelligatur, nostram non facimus: sed de ea re alibi *ὄν θεῶν* erit dicendi locus. Vid. *Hutter. LL. CC. L. 7. de stat. hom. corrupt. c. 2. p. 281. D. Lyseri System. p. 1448. 1467. 708. D. Bilefeld. in Diss. de Convers. Præs. D. Joh. Scharff. Anno 1652. habita p. 7. D. Calov. Syst. t. 10. p. 14. 15. D. Querst. Syst. P. 30 c. 7. q. 1. D. Scherz. Syst. p. 291. sq. Adde D. Mylium in A. C. p. 242.* Certè quidem hanc distinctionem inter *conversionem primam & secundam* ab ipso *Spenero* approbatam, (*Ubereinft. P. 2. p. 544*) cùm non observassent præsertim homiliarum ecclesiasticarum conditores, magno numero sine discrimine illuminationem omnibus irregenitis dene- garunt, confundentes *illuminationem sive actualem, sive etiam habitua- lem*, (habitum intellige in statu gratiæ acquisitum necdum amissum & per vitam non fidei, sed verbi amandum & actuandum) *ad notitiam & assensum, cum illuminatione ad fidem & regenerationem*, in qua conversus apprehendit Christum, ejusq; meritum sibi appropriat. Quid verò inter utramque sit discriminis, ex hoc Syllogismo pratico cognosces: *Quicumque credit, salvus erit. Ego credo, inquit irregenitus. E. Ego salvus ero.* Majorem approbat *assensu divino*, per vim luminis huic propositioni conceptu proprio, perspicuo, distincto, adæquato, & Scripturæ conformi non tantùm apprehensæ, sed etiam intellectæ, insitam. Minor & conclusio falsa est, dictitante irregeniti conscientia. Non igitur mirum, ipsum carere in notitia ejus applicativa illumina- tione ad fidem & regenerationem necessaria. Deest igitur ipsi conceptus solidus, non in assensu generali, quem nonnulli histori- cum, minùs adæquatè appellant, sed speciali, & appropriativo, ad fidem salvificam essentialiter requisito. Itaque repugnante analogia fidei, in tanto Theologorum dissensu, quem fortè alibi pro- ducemus, sola eorum autoritate & testimoniorum undequaque com- portatorum rhapsodiâ niti, *Barbarismus sesquipedalis* est. Quanquam *de nonnullorum Orthodoxia*, (quod etiam observavit accuratissimus

C 3

Theo-

Theologus Dn. D. Förtschius in Dissert. Epistol.) qui ex Anglicanis scriptis multa securius homiliis suis inseruerunt, fanaticismum sapientia, præcipuè in doctrina de verbo DEI revelato, meritò dubitatum in nostra Ecclesia, & ridiculus sit Barbarus, quod, ut orthodoxorum numerum augeat, in iis etiam D. Zioldum, D. Langium cognominem, Kôpkenium & alios ex adversa parte, immo ipsum Spennerum, de cujus sententia disputatur, recenseat, oblitus in suæ mentis Medicina canonis Logici: *Multitudo errantium non parit errori patrocinium*: quem tamen etiam optimè meritis Theologis in doctrina tam ardui momenti, qua nihil in tota Theologia intricatius est, facile condonat Ecclesia, tantò magis detestata Novatorum insidias, quòd cum deficient Scripturæ testimonia, illorum autoritate ad Fanaticismum suum palliandum pessimè abutantur. Illi verò si vel hanc veritatem a libi demonstrandam, quod *conceptus impii Scripturæ conformes sint ipsum DEI vividissimum verbum*, compertam habuissent, aut accuratè pensitassent, de qua eo tempore nondum litigatum fuit, prout viri cordati fuerunt, nunquam ea scripsissent, & publicassent, quæ vix excusari possunt. Veruntamen, si DEUS vitam & otium dederit, operam alio tempore dabo, ut & veritati & orthodoxiæ summorum Virorum, quoad ejus fieri potest, sua constet integritas. Nobis in præsentis major divinæ quam humanæ autoritatis habenda ratio, præsertim contra eos, qui nihil minùs quam Theologorum merita & celebritatem curant, ut videre est ex D. Ziold. *Introd.* in H. E. P. 1. c. 897. & Barbari inconditis scriptis, quorum ille D. Hülsemannum, cujus summam eruditionem & merita etiam Polonia & Prussia venerata est; hic Triumviros illos incomparabiles, alterum Gryphicæ, alterum Rostochiensis Academiæ immortale Decus, tertium Ephoriæ Dresdensis Antistitem, splendidum illud orthodoxiæ Sidus, grandi supercilio fanaticoque fastu tam indignè tractant (de aliis Nostroque cumprimis Theologo nihil dicam, cui si oculos exculpere possent, non omitterent) ut miratura sit posteritas, fuisse inter literatos ejusmodi barbaros homines, qui omnem pudorem, omnem morum civilitatem in scriptis suis deposuerint.

CONCL.

CONCL. III. *Vis significativa verborum, eorumque perspicuitas in Scriptura sacra, non est nudè naturalis, nec illam cum scriptis merè humanis communem habet.*

I. **N**AM (1) *πᾶσι θεῶν* secundum materiale & formale suum est *θεόπνευστος*. (2) Verba Scripturæ prout in contextu sacro disposita sunt, sensum Scripturæ sacrae supernaturaliter revelatum, hoc est, sensum ipsius Spiritus S. non tantum significant & virtualiter continent, sed etiam meditantibus actu exhibent. (3) Cum signis illis non sensus DEI supernaturalis (ut sentit Barbarus) quippe quem ex revelatione divina, non ex arbitrio hominum per se formaliter & ita significant, ut alium sensum non habeant, sed Spiritus Sanctus inseparabiliter conjunctus seu unitus est, (4) qui etiam huic verbo virtutem suam salvificam & increatam inseparabiliter communicat. (5) Et illam quidem virtutem, quæ ipsa lux infinita & perspicuitas, quam vocant, interna & vis illuminandi est. Job. VI 63. Rom. I. 16. Ps. CXIX. 105. 2. Petr. I. 19. (6) Per verba illa Scripturæ, audita vel lecta & meditata, Spiritus S. super legentes & audientes effunditur. Joel. II. 28. (7) Lectionem & prædicationem illius semper comitatur gratia Spiritus S. illam ad finem à se intentum dirigentis, & per verba non alium quam suum sensum revelantis. (8) Verbum, quod in Scriptura nobis ita sensum DEI patefecit, est effectus & medium gratiae *σωτηρίου*, & supernaturalis, toti mundo apparentis. Tit. II. 11. Nam ex mera gratia DEUS ad sui sensus significationem, & summorum mysteriorum æternorumque decretorum manifestationem utitur lingua peccatoris, non ea tantum, quam protoplastis implantavit, sed iis etiam, quæ in confusione Babelica pœnæ erant superbiæ, contra Creatorem rebellis. Ex mera gratia se accommodat genio Linguarum per universum orbem usitatarum, ut perspicuis verbis & dictionibus consilium suum æternum & absconditum omnibus hominibus, præcipuè verò suæ revelet Ecclesiæ. Ex mera gratia usus est in Textu Scripturæ authentico iis Lingvis, quæ omnium maximè perspicuæ, simplicissimæ, communissimæ, aut reliquarum omnium fere matrices fuere, Hinc etiam gratia prævenientis est beneficium, quan-

quando homo non intellecto sensu, tamen verba Scripturæ rectè apprehendit, & memoriæ fideliter mandat. *Luc. II. 19. 50. 51. Job. II. 22.* per quæ DEUS attendenti in lingua nota mentem suam ita vult significare, ut intelligat. *Ejusdem gratiæ est, quod impiis etiam DEI verbum per revelationem tam prope sit, ut illud in ore & corde habeant. Rom. X. 3. 8.* Scripturæ itaque verba, etiamsi extra contextum ex impositione hominum vim quasi *naturalem*, aut ut loquitur Zioldus, *connaturalem* habeant, sensa humanæ mentis significandi, tamen ad sensum Spiritus S. manifestandum, non nisi *supernaturaliter* ab ipso ordinantur. (9) Verba Scripturæ non ex impositione & arbitrio hominum, sed ex revelatione DEI *mysteria* significant, quæ à nullo etiam homine sine divina *revelatione* investigari, aut *sine illuminatione* intelligi possunt. *Matth. XVI. 17. Eph. 17. 18.* (10) Per verba illa Scripturæ non eorum vis naturalis, sed Spiritus S. hominem *moraliter movet & excitat, 2. Cor. V. 20.* ad pœnitentiam, eamque efficaciter operatur, eo tamen gratiæ ordine, quem pro sua sapientia instituit. Quæ omnia cum sint Scripturæ S. soli propria, præter linguam, literas & vocabula & dispositionem Grammaticam, Rhetoricam & Logicam, quæ ad verum sensum literalem Scripturæ, quem etiam irrogenitus apprehendit, & intelligit, significandum, revelandum & investigandum non sufficiunt, nihil cum scriptis humanis commune habet. Fac enim, homo naturalis in hac propositione: *ὁ λόγος σαφὲς ἐγένετο*, intelligat, verba esse Græca in affirmativa propositione disposita, cujus *subiectum ὁ λόγος*, *predicatum, σαφὲς ἐγένετο*: *λόγος* significare Latinè *Verbum*, Grammaticè *das Wort*, esse nomen substantivum, secundæ declinationis, masculini generis, singularis numeri; & sic etiam Grammaticè exponat sequentia verba: *σαφὲς & ἐγένετο*: fit etiam sollicitus, an *λόγος* personam vel aliud quid significet, & quomodo, ille qui *λόγος* dicitur, carnis particeps fieri possit; quod tamen ipsum studium investigandi verum hujus dicti sensum à gratia præveniente Spiritus S. suo verbo intimè præsentis excitatum est. *Act. II X. 34.* Verùm, quis nisi mentis inops dixerit, hunc sensum esse Dicti hujus merè literalem? Enimverò si omnia scrinia Platoniorum & Poëtarum, Græcorum omnia Lexica, & totum hermeneuticorum mediorum apparatus excusseris, nunquam
sine

sine gratia supernaturali hunc invenies, multò minùs intelliges verborum sensum: *Quod Filius DEI, secunda SS. Trinitatis persona, in suam hypostasim divinam, humanam naturam ἀνωπόστατον assumpserit, ut non dua sint, sed una tantum persona Θεοῦ ὁμοῦσας & cum ab eterno fuerit, in tempore factus sit homo, & missus à Patre in similitudine carnis peccati.* Num verò dixeris, Analysin illam Grammatico - Rhetorico - Logicam & notiones secundas, hanc propositionem mysticam, aut ejus interpretationem, animali homini facere intelligibilem? Non nihil quidem perspicuitatis *literæ* dabit, non autem *sensui literalis*, mysterium enuncianti.

CONCL. IV. *Omnis igitur Scripturæ S. sensus est γραμματικο-πνευμαλικός, & πνευματικο-γραμμαλικός, non naturalis, sed supernaturalis.*

I NAM (1) nullus est, ut demonstravimus, Scripturæ sensus literalis, nisi *ipsius Spiritus S. sensus*. (2) Nec alium *sanctis viris*, suis amanuensibus, inspiravit. (3) Sensus ille est *imago mentis divine supernaturalis*, in qua etiam *facies Christi* resplendet, & si non adæquatè, tamen exactè repræsentatur. 2. Cor. III. 18. IV. 4. 6. Gal. IV. 1. (4) Cum illo sensu literalis inseparabiliter conjuncta est *virtus supernaturalis Spiritus S.* (5) Nec ille *per se* alios potest, quàm *supernaturales effectus*, & si nullos alios, saltem conceptus in mente hominis sibi proportionatos, & *vires mysteria intelligendi supernaturales* easque in ordine ad *conversionem passivas* producere. Ps. XIX. 8. 9. (6) Qui alium sensum Scripturæ sibi fingit, ex cujus perspicuitate supernaturali oritur *perceptio realis h. e. experimentalis notitia*, sine ejusmodi ideis, conceptibus & speciebus *impressis*, sive cerebrinis, sive intelligibilibus, quæ à *litera Scripturæ & sono prædicationis* pendent, nescio quo *gustu mystico, & puro*, i. e. ideis vacuo *intellectu res ipsas spirituales* percipiens, *Enthusiasmi mancipium* est. 1. Cor. XIII. 12.

II. OBJICIT *Barbarus Antibarb. Prop. 1. m. 1. & Epicr. Epist. p. 36. Scripturam S. non habere aliam indolem ratione dispositionis Grammatico - Rhetorico - Logica, quàm alia scripta humana. Hac enim*

D

si ca-

si careret, minùs perspicuitatis haberet, quàm illa, ut ne quidem pedagogicè possit intelligi. R. (1) Non de materia Scripturæ & ejus forma externa quæritur, qua verba & phrasæ in propositionibus affirmativis & negativis, & hæ in certis periodis disponuntur, & aptæ natæ sunt notiones secundas Logico - Rhetorico - Grammaticas recipere, & aliquem sensum indeterminatè, & quem extra contextum habent, significare; sed de sensu literalis, qui forma Scripturæ interna est. Scriptura multos idiotismos & phrasæ habet, (præsertim in lingua authentica) sibi proprias, quarum omnium sensum, δεινωσι & ἐμφασιν frustra quæras in scriptis merè humanis, non nisi à subactò & spiritali judicio, fatente Barbaro (p. 6.) observandam & internoscendam. Tali etiam judicio opus est in notionibus secundis, quibus dispositio illa Grammatico - Rhetorico - Logica indaganda est, sine errore verbo divino & ejus propositionibus applicandis; tantùm abest, ut per eas sine lumine supernaturali ipsum sensum Scripturæ literalem in divinis mysteriis eruas. (2) Habet hoc Scriptura sibi proprium, quod *mysteria* enuntiet omni rationi humanæ sic impervia, ut illa etiam pro stultitia habeat. 1. Cor. I. 18. 23. II. 14. sine quorum intellectu ne quidem verba ipsa eorumque sensus literalis ab eo, qui lumine supernaturali destituitur, investigari ac intelligi potest. *Sensus literalis & veritas*, quam exprimit, μυστηρίων sunt materialiter idem: qui hanc non capit, nec illius capax erit. (3) *Vis autem verborum significativa*, quia cum virtute & gratia Spiritus S. illuminatrice conjuncta est, ut fatetur ipse Barbarus, plus habet perspicuitatis, quàm ullum scriptum humanum, ipsius Platonis eloquentiâ luculentius. Nec enim tantummodò veritatem & sensum divinum notificat; sed etiam ut ille ab homine apprehendi & intelligi possit, per vim sibi insitam intellectum humanum supra naturæ vires elevat & illuminat.

III. *At verò per media hermeneutica indagari potest sensus literalis.* R. Potest, sed non sine prævia gratia illuminante, & per media proportionata. Interpretatio Scripturæ non est ιδίως ἑρμηνεύσιμος. 2. Petr. I. 21. nec alium sensum literalem, quàm qui Spiritus S. sensus est, potest ac debet investigare. Ipsa hermeneutica

neurica sacra non tam ex Aristotelis arte interpretandi Logica & Rhetorica, quàm ex usu Scripturæ adornata est à Theologis luce spirituali instructissimis. Lege Danhaueri *ideam boni interpretis*, & *hermeneuticam sacram*, lege Glassii *Philologiam sacram* (& nisi per omnia fallor legisti) & si hos libros à Logica & Rhetorica hominum naturalium toto cælo non differre dixeris, plus quàm naturalis homo es. Equidem illam hermeneuticam videre aveo, quæ textum sacrum in his dictis Scripturæ: *Tres sunt, qui testimoniū perhibent in cælo, Pater, Verbum & Spiritus S. & hi tres unum sunt: Verbum caro factum est: Filius hominis est filius DEI unigenitus: DEUS suo sanguine redemit Ecclesiam: Hoc, quod vobis edendum porrigo (verba Christi notissima sunt) est corpus meum: Hic calix, quem bibendum trado, est novum testamentum in sanguine meo;* & totam Epistolam priorem Johannis intelligibilem & verosimilem faciat animali homini, qui omnis gratiæ supernaturalis illuminantis expertus est, aut doceat beneficio luminis naturalis ita exponere, ut possit naturæ solius viribus sensus genuinus horum dictorum & totius illius scripti Johannei, qui *sensus lateralis* dici mereatur, apprehendi; ejusmodi Hermeneutica meo qualicumq; judicio, quod tamen testimonio Pauli: *Nos predicamus Christum crucifixum, Judæis scandalum, Gentibus stultitiam, 1. Cor. I. 23.* nititur, aut omnia Dædali opera & naturæ miracula superabit, aut Chimæra erit tribarbara. Qui autem studio proprio naturali artem sacras literas hoc modo interpretandi, investigare & docere velit, Medicinâ mentis, sed saniore ac solidiore, quàm qualem scripsisse Barbarus sibi videtur, opus habebit, ut qui maximè.

IV. *Autores Scripturæ S. secundarios fuisse homines.* R. At *ὁ πρὸς αὐτὸν πνεῦμα & φερονόους. 2. Petr. I. 21*, qui quicquid scripserunt & locuti sunt, *θεόπνευστος* fuit, non naturalis sensus.

V. *Lutherum distinguere inter intelligentiam verborum & rerum, inter perspicuitatem Scripturæ literalem seu externam & supernaturalem seu internam. Ex perspicuitate externa & grammatica posse irrogenitum verba, non tamen res ipsas intelligere.* R. (1) Illam nimirum perspicuitatem externam vocat, quæ formæ externæ & dispositionis

sitionis Grammatico - Rhetorico - Logicæ, seu quæ *litera*, non quæ *sensûs literalis* est perspicuitas. Prioris generis evidentiam B. D. Bayerus (cujus verba Dn. D. J. M. Lang. loco infrâ citato repetit,) tradit in eo consistere, quod ea, quæ *credita & factu homini ad salutem tendenti, sunt necessaria, verbis & phrasibus ita claris & usu loquendi receptis, in Scriptura proponuntur, ut quilibet homo lingvæ gnarus & vel mediocri judicio pollens, verbisque intendens, verum verborum sensum, quoad ea, quæ sibi scitu necessaria sunt, assequi, & capita ipsa Doctrinæ simplici mentis apprehensione amplecti possit: prout ad assensum fidei verbo apprehenso & rebus significatis præbendum intellectus hominis per Scripturam ipsam NB. ejusque tamen supernaturale, seu virtutem divinam ipsi conjunctam, perducitur.* At quis non videt, dum virtutem divinam conjungit cum verbis, non merè naturalem eum intelligere perspicuitatem. Lutherus verò cum eo loco, quem *Spen. in Pref. R. R. §. 10. UberEinst. Art. præl. 1. §. 7. D. J. M. Lang. de Illuminat. & Barbarus ipsi cognominis Antib. prop. 1. ex tractatu de servo arbitrio & t. 3. Altenb. p. 167. b.* citant, ne *ullum quidem jota Scripturæ sine lumine Spiritus Sancti cuiquam homini in universo terrarum Orbe cognitum esse doceat, quanta quæso, ne quid gravius dicam, incogitantia est hominis, ut suis Enthufiasmis patrocinetur, in una eademque periodo, Viro DEI tam pudendam contradictionem tribuentis, quâ mox statuat, sensum Spiritus Sancti literalem toti terrarum Orbi adeò manifestum esse, ut eum quilibet lingvæ gnarus sine lumine Spiritus Sancti supernaturali possit capere & intelligere; cum ejus hæc sit sententia, ut verba sole clariora ostendunt: Scripturæ perspicuis verbis omnes fidei articulos toti mundo & luci publicæ expositos, & quæ ab omni seculo fuerunt abscondita, revelata mysteria esse. At illa ipsa esse τὰ τὸ πνεύμα*, quorum ne minimum jota naturalis homo capere possit. Internam itaque perspicuitatem vocat, quæ formæ internæ, seu sensûs spiritualis est, & virtuti ac gratiæ illuminatrici, sensui insitæ, debetur, & in cordibus per veram doctrinæ spiritualis agnitionem se exerit. (2) Si Barbarus barbaris Americanis speculum laudasset ex omnibus prædicamentis & prædicabilibus, aut etiam ex regulis suæ Medicinæ, antequàm illud suis oculis usurpassent, & quid vocabulum

Ame-

Americanum, quo speculum describere velit, significet, quid res significata sit, cognôssent, sine mente sonos dedisset barbaros. (3) Spiritus Sanctus autem, cum verbum DE I legitur & auditur, suâ gratiâ præsentissimus est, & una cum verbo effunditur, & audienti vel legenti per verbum conceptus primò *confusus*, deinde magis magisque *distinctos* infundit, ut sciat, quid per subjectum, quid per prædicatum propositionis mysticæ, sit intelligendum, & si homo attentus hæc distinctè apprehenderit, tum demum sensum literalem affirmativum vel negativum, non tamen naturæ viribus, sed beneficio luminis supernaturalis capit. Itaque *semper intelligentia rerum per verba significatarum præcedit notitiam sensus naturalis*. (4) Hoc testatur certissima experientia, ad quam provocat dissentiens. Ante intellectum rerum non posse propositionis alicujus sensum literalem percipi, & si mysteria fidei proponat, prorsus non cadere in intellectum naturalem, de qua mentis suæ imbecillitate ipsi regeniti conqueri necesse habent. *Psalms. LXXIII. 2. 19. 22. Prov. XXX. 2. 3. 4. Matth. XXII. 46. Add. Act. IIX. 31. Job. II. 22.*

VI. Urget Barbarus ABSURDUM, quia Scriptura nullum haberet usum pedagogicum, si aliquis sensus ejus literalis non esset naturalis. R. (1) *Pedagogia* propriè est legis moralis revelata ad Christum, *Gal. III. 24.* quem quia lex & natura ignorat, gratia verbum legis revelatum comitatur, & ejus meditationem dirigit ad salutarem eventum, ut homo compunctus desideret DE I gratiam à Christo partam & in *Evangelio* oblatam. *Act. II. 23. 37.* Hic itaque effectus pedagogicus non naturæ, sed *gratiæ*, non sensûs merè literalis, sed spiritualis, cujusmodi lex ipsa est. *Rom. VII. 14.* (2) Theologi ab hac pedagogia κατ' ἀναλογίαν etiam *actus pedagogicos* vocarunt, quatenus sunt luminis & virium merè naturalium; sed distinguunt inter *pedagogiam externam*, seu quæ *extra Ecclesiam* est & *internam*, quæ in Ecclesia natos per legem revelatam ducit ad Christum. Sunt tamen, qui etiam *externæ pedagogiæ* gratiam dant comitem, qua dirigantur ad inquirendum cœtum, in quo verus DEUS se manifestavit. Ad dunt autem gratiam illam sine verbo revelato caruisse eventum. *D. Bilefeld de Conversione præside D. Scharfio anno 1652. habita.*

At nobis nota sunt exempla, quæ contrarium testantur. Hic disputatur præcipuè de *irregentis ipsius Ecclesiæ Ministris*, an illorum actus sint pædagogici, quando non tantum legem, sed etiam Evangelium vel ipsi meditantur, vel aliis irregentis annunciant; & utrum in illorum notitia *nihil vivi sit*, nil nisi *merè legalis immaturitas*? (3) Hinc *Barbarus* & ipsi cognominis *Theologus* ad usum pædagogicum Scripturæ etiam Evangelicam sensum literalem reducunt, quo quid magis barbarum à Viris in omni doctrinarum genere exercitatissimis, dici aut cogitari possit, non video. Num verò Evangelium etiam erit pædagogus ad Christum, cujus faciem, gratiam & præsentiam intimè exhibet & repræsentat? 2. Cor. IV. 4 6. aut Evangelium lex erit, aut legis officio fungetur in pædagogia ad Christum? an notitia ex Evangelio hausta erit legalis? an verbum DEI evangelicum in conceptu vero impii nihil est vivi, sed *litera mortua*? sed *merum cadaver*? sed *farrago steriliū & mortuarum idearum*? Quis hæc in Celso aliquo aut Juliano, nedum in Christiano, quid dicam Theologo, æquo ferat animo? Quis unquam talia in Ecclesia Evangelica vel fando audivit? Etenim vix *quinquennialis* est hæc observatio ab iis inventa, qui distinctionem gratiæ in assistentem & inhabitantem *quinquagenariam* exhibent.

VII. OBJICIUNT, *multas esse in Scriptura sacra historias & veritates naturales, in quibus sensus literalis dominatur*. R. Fateor, etiam nostros Theologos ex hac ratione distingvere inter sensum Scripturæ & notitiam historicam & spiritualem; sed distinctio illa non est *adequata*. Potius est, distingvere principia cognoscendi. Quatenus sunt *veritates à natura notæ & cum principiis luminis naturalis conveniunt*, non sunt sensus Scripturæ literalis; hic enim revelatus est & *Ἰεόνυς*. Multæ earum pertinent ad *fundamentum salutis*, ut, *DEUS est misericors, omnipotens &c.* non tamen quatenus naturales aut *naturâ notæ*, sed quatenus in eum finem à Spiritu S. *revelatæ*, ut homo salutis per earum notitiam fiat particeps, sive ut loquitur *Barbarus*, *quatenus in illis sensus Scripturæ literalis dominatur*: Hic enim Spiritus Sancti sensus est. *Identitas* est inter veritates naturales & revelatas *ratione objecti*: at præter principiorum

CO-

cognoscendi diversitatem in perspicuitate, adæquatione conceptus objectivi, virtute & effectibus, ingens discrimen est. Ipse Barbarus concedit, *non esse gratiam à literali sensu excludendam, & illum ex concursu DEI supernaturalis esse spirituales.* Cur ergò nudè naturalem fingit, cum nullus sit sensus Scripturæ literalis, cum quo, si apprehenditur, gratia Spiritus Sancti, non sit conjuncta? *Gal. III. 2.* Equidem sapientissimò DEI consiliò factum, ut pleraque à sanctis viris consignata, cadant in intellectum naturalem, ne homines, si nihil eorum intelligerent, à lectione & auditu verbi divini arcerentur. Hinc ab iis etiam initium faciunt suarum concionum Apostoli, quando gentibus verbum DEI annunciant. *Act. XIV. 14 — 17. XVII. 24. seq.* Quicquid tamen etiam *animalis homo* ex iis capit, ut saltem veritatibus naturâ notis & historiæ fidem habeat, præcipuè in circumstantiis credulitatem humanam supergressis, multò magis quicquid veri in mysteriis divinis apprehendit & credit, non solis viribus naturæ & beneficio luminis naturalis, sed vi luminis, literalis sensui Scripturæ insiti, supernaturalis & gratiæ concurrentis, ac intellectum naturalem elevantis capit ac intelligit, etiam si scriptori divino, ut viro bono, aut parentibus & præceptoribus, quorum informatione illa mysteria didicit, fidem suam accommodet. Nam ut his etiam credat, oportet eum mysteria illa non *pro mera stultitia* habere. Id verò si posset sine gratia, dicta Pauli *1. Cor. I. 23. II. 14.* tot exceptiones paterentur, quot sunt & fuerunt, & adhuc erunt irrogeniti Ecclesiæ Ministri, quos Novatores pro merè *naturalibus hominibus* reputant.

VIII. EXCIPIUNT, *questionem non esse de revelatione sensus literalis, an homo corruptus verbum DEI ex se possit aut potuisset excogitare, vel voluntatem DEI nosse citra revelationem; sed an ante conversionem verbum revelatum, immò & jam prædicatum (adeoque & lectum ac meditatam) possit rectè, dignè & spiritualiter intelligere? hoc est, quod rectè negatur.* Antibarb. p. 32. *Veritates illas supernaturales esse in Scriptura, sed non in pio revelatas.* R. Ita (1) Barbarus cum Smalzio Sociniano egregiè consonat, contra Franz. Prof. *Disp. in A. C.* scribente: *Paulum 1. Cor. II. 14. loqui tantum de ratione humana, divina revelatione nondum illustrata, ideoque de omnibus*

ratione humana, etiam eâ, quæ à DEO ILLUSTRATA est, (die nur angestrahlet ist / ut loquitur Spenerus) malè pronunciarè effatum Paul. cum. Idem Disp. 8. verba Pauli 1. Cor. II. 14. ita explicat: Ad cognoscendum ea, quæ Evangelium continet, opus esse revelatione: neminem enim, quantumvis sit ingeniosus & virtutis amantissimus, unquam ea NB. per se excogitare posse, quæ DEUS revelavit. Ejusmodi nudam revelationem & manifestationem objectivam etiam Pelagius intelligebat, cum fateretur in publica synodo: Ineffabilis donis gratiæ illuminari hominem, &c. Vid. D. Hülsemann. de aux. grat. p. 250. ab ipso Barbaro citatum in *Antib.* p. 288. & Dn. D. Breith. in *Nervis Pelagian.* At verò quæ DEUS suis amanuensibus revelavit, eorum operâ etiam revelat Scripturæ lectoribus, revelatione tamen non inefficaci. Revelatio fit per signa tam externa, quàm interna. Externa, sunt literæ & vocabula Scripturæ; interna, species sensibiles & intelligibiles. In his itaq; signis, tam externis quàm internis, lumen Divinum ac supernaturale est veritas revelata. 2. Petr. I. 19. Jam cuicumque menti per species intelligibiles in lumine divino eadem verba Scripturæ *Ἰωαννῆς*, eadem in illis significata veritas mysteriorum divinatorum, quæ vita & spiritus sunt, actu repræsentatur, illi etiam veritas à Spiritu Sancto est revelata, æquè ac in ipsa Scriptura. Quod enim lumen est, id etiam se ipsum & doctrinas quas collustrat, homini manifestat, *Eph. V. 13.* At menti impiorum eadem verba eademque veritas Scripturæ *Ἰωαννῆς* supernaturalis, per species & conceptus Scripturæ conformes, beneficio luminis divini verbo *ἐμφύτω* insiti, repræsentatur. E. etiam impiis veritas supernaturalis à Spiritu Sancto revelata est. An verò dicendum, impium per illam veritatem, quam ex verbo Legis & Evangelii animo suo concepit, non posse converti, sed expectandam esse aliam revelationem veritatis verticordiæ, quàm quæ facta est in Scriptura? Nemo id dixerit, nisi Fanaticus. (2) Quando Barbarus statui controversiæ addit *rectitudinem & dignitatem notitiæ*; non disputat de solo conceptu & actu ex revelatione res mysticas apprehendendi & intelligendi; sed etiam de *fide salvifica*, quæ unica rectitudo & dignitas spiritualis est omnium actionum regeniti, quatenus talis; quæ perpetua est ignoratio elenchi, & barbara rerum confusio. IX.

IX. OBJICIUNT (1) 1. Job. II. 4. Job. XIV. 21. 1. Cor. II. 4. Rom. II. 20. 2. Tim. III. 5. ubi Spiritus S. ipse *magnum discrimen sensus literalis* in notitia regenitorum & irregenitorum ostendat: In his tantum *μὲρ φωσίν*; in illis etiam *δύναμιν* esse. Resp. (1) 1. Job. II. 4. Job. XIV. 21. fides & hypocrisis hominis, suam notitiam pro vera *salvifica fide* jactantis, 1. Cor. II. *persuasoria sapientia humane verba*, quibus Orationes Sophistarum & Disputationes Philosophorum gentilium turgebant, & *demonstratio Spiritus ac potentia* in verbo Evangelii; non spiritus & litera, non veritas spiritualis & literalis in ipso DEI verbo aut in notitia regenitorum & impiorum sibi invicem opponuntur. At literalem sensum Scripturæ, & descriptiones externas Myfteriorum seu *analogiam fidei secundum externam descriptionem*, cum *persuasoriis sapientia gentilis ac diabolicæ*, in qua stulti facti sunt, Rom. I. 22. *sesquipedalibus verbis & hypocrisi hominum*, qui comparare non veretur, parum abest à blasphemia. (2) Rom. II. 20. Paulus non separat *δύναμιν* à *μὲρ φωσίν ἀληθείας* in conceptu Doctoris impii; sed ipsi manifestò tribuit *lumen veritatis* verbo infitum, & à quo ipse *lux dicitur in tenebris* versantium, aptusque & idoneus redditur, non tantum alios, sed & *semetipsum docere*, & veritates Theologicas ita intelligere, ut possit *ταὶ ἀφ' ἑσθ' ἀνομιμάζειν*. (3) 2. Tim. III. 5. *μὲρ φωσίν* non est *ἀληθείας*, ut Rom. II. 20. sed *ὑποκρίσεως*, nec notat *τύπον* doctrinæ Evangelicæ divina virtute carentis, sed *τύπον* simulatæ pietatis, virtutem verbi in malis operibus abnegantis, & *ἐνέργειαν* in conversione malitiosâ repugnantiam impediens. Ecce mysticum interpretem! Qui ponit lucem in tenebras! Væ autem illi! Esa. V. 20.

X. OBJICIUNT (2) *Truncum esse aut brutum*, qui si non ipsam propositionem mysticam, nec etiam ejus explicationem per *media hermeneutica inventam* caperet. Resp. Interpretatio dicti mystici pertinet ad ea, quæ sunt *spiritus DEI*, & *animali homini mera stultitia*. Ea verò hominem omni lumine supernaturali destitutum, quantumvis Aristotele acutior & Platone sit judiciosior, per solam *hermeneuticam naturalem* posse suis propriis viribus, sine gratia DEI revelante & illuminante, capere, qui affirmat,

E

Spi-

Spiritum sanctum mendacii arguit, nec *trunco* erit sapientior. Fateor enim cum tota orthodoxa Ecclesia, *hominem naturalem* in ejusmodi propositionibus & earum literalis sensu capiendo & intelligendo veluti *truncum* esse, eo tamen discrimine, quod cum sit creatura rationalis, *habeat capacitatem* quandam *remotam & obedientialem*, ad actus gratiæ sensum ejusmodi literalem revelantis, recipiendos, seu non ad ipsam conversionem, sed saltem ad media conversionis, uti eam cum D. Osiandro celeberrimus Dn. D. Grapius *Comp. Theol.* exponit p. 130. qualis in *trunco* non est; non tamen confundenda cum potentia cognoscendi supernaturali *proximâ & passivâ*, sed à vita verbi, quoties illud irrogenitus attentè meditatur, actuandâ, ut illud sine errore apprehendat, & apprehensum intelligat.

XI. Cùm videant adversarii, sententiam suam *lubrico nitè fundamento*, operam dant omnem, ut *similitudinibus* faciant verosimilem. Ita Dn. Köpken discrimen *inter sensum merè literalem* seu inefficacem & *sensum spiritualem* seu efficacem ostendit in eo, qui artem *μεταποσκόπης* callet, & in alio eâ carente. Quod ille tantum ex facie externa hominem cognoscere, & ab aliis discernere; hic per ejus intuitum quoque de interioris animi affectibus & inclinatione judicare aptus sit. Resp. Non de notitia, sed ejus objecto & conceptu quæritur, & sic comparatio esset instituenda (1) inter faciem externam hominis & sensum Scripturæ literalem. (2) inter animi humani interiora & sensum Spiritus Sancti spiritualem. Hinc facile fraus apparet. Spiritus Sancti sensus revelatus est velut facies DEI, partim in verbis Scripturæ, partim in conceptibus animi, ceu speculo renitens. 2. Cor. IV. 6. III. 18. adeoq; signum divinæ mentis planè certum & ineffabile; facies hominis autem plerumque fallit, nec nisi conjecturam præbet. Ille signum est mentis divinæ, quatenus revelatur *exhibitivum*, eamque animo nostro velut in speculo præsentaneam sistit; hæc sensus interioris & affectûs humani tantum *significativum*. Ille vim habet illuminandi intellectû nostrum, ut in abdita divini consilii penetrare possimus; hæc artem *μεταποσκόπης* requirit, nec per se facultatem dat judicii, utpote per longam experientiam ante
acqui-

acquirendam, quàm ex faciei signis de interiori affectu judicare velit. Qui ergò faciem externam DEI in speculo verbi intuetur, simulac ejus imaginem in conceptibus suis sine errore repræsentatam habet, illi etiam datum est consilium DEI à seculo absconditum cognoscere.

XII. Virtutem verbi geminam & sensum Spiritus Sancti unà cum virtute divina à verbo separabilem idem Dn. Köpken similitudine illustrat ab igne & cæco petita, qui ignis calorem sentit, lucem non videt, cui D. J. M. Langius addit discrimen inter faciem vivam & ejus imaginem; inter mappam Geographicam & ipsas regiones Gallie, quas oculatus testis vidit & peragravit; inter pannum, qui aquam intra se admittit, & qui cerâ obductus, ab aqua est impenetrabilis. Resp. (1) Similia nisi rationem adequatam & veritatibus inter se collatis communem, contineant, nihil probant. Hac autem deficiente luculentissimo sunt argumento, adversarium tantùm palliare suos errores velle, quos sufficienti demonstratione defendere nequeat. At hîc est maxima in tertio comparationis dissimilitudo. In igne sunt simul calor & lux. At calorem percipere & lucem videre nemo potest una eademque facultate sentiendi: Visu enim lucem, tactu calorem experimur. Et cæcus, qui caret visu, sentit tantùm calorem, non percipit lucem. Contra impius orthodoxus & verba & eorum sensum una eademque facultate intellectus, nec alia verba aut alium sensum, sed quæ verba DEI & signa divini sensus sunt, apprehendit. (2) Lux cæco, & regiones Gallie in mappa & facies in imagine eam inspicienti actu offerri & oculis repræsentari non possunt per species sensiles; at intellectui impii verba & eorum sensus divinus actu exhibentur per species intelligibiles & ideas impressas Scripturæ sacre congruas. Sunt enim signa, ut adversarii negare non possunt, non merè significativa, sed etiam exhibitiva. Adde, quod faciem DEI in hac vita non aliter ac in imagine speculari videre liceat. 1. Cor. XIII. 12. 2. Cor. III. 18. Exod. XXXII. 20. (3) Lux & calor non possunt cæco corporis oculos, nec aqua panni poros cera obductos, ut lux & virtus verbi divini impio mentis oculos aperire, & in ipsius cor intimè penetrare. (4) Si homo sanis & apertis

oculis dormiat, aut deliquium animi patiatur, recipit in pupilla lucis & colorum imaginem, per quas etſi actu non videat, videre tamen poteſt, ſi ad ſe redeat. Quis autem dixerit, ideò quia dormiens apertis oculis non videt, imaginem luminis actu eſſe à luce & virtute illuminandi ſeparatam, aut ſeparabilem? Sic qui tantùm verba ſine ſenſu apprehendit, tamen apertis luce divina oculis ex illis verbis ſenſum capere & intelligere poteſt, nec alium, niſi Spiritûs S ſenſum. *Job. II. 22.*

PROPOSITIO SECUNDA.

Neque Scripturæ ſacræ ſenſus, neque virtus illuminandi ac regenerandi, eſt emanatio ex DEO, aut mera creatura; ſed illa imago ſenſûs divini infiniti per certa ſigna menti noſtræ repræſentata; hæc verò ipſa Spiritus Sancti increata virtus, ſenſui, ejus revelato inſeparabiliter communicata.

I.

D*Spenerus* ut oſtendat, Scripturam S. ſeu verbum DEI revelatum meram creaturam eſſe, docet ſenſum ejus eſſe emanationem ex DEO (ein Ausfluß aus Gott) *prefat. in R. R. §. 5.* Et paſſim alibi ſcribit, cum verbo prædicato emanare aliquam vim (occultam) ex anima concionatoris fidei & charitatis plena in corda auditorum, ut ſentiant ipſius zelum. *Glaubens - Lehre p. 245.* Omnium creaturarum (& ſic etiam verbi divini, quod ei mera creatura eſt) eſſentias & virtutes, nec non vitam & vires ſpirituales fidelium perpetuas eſſe emanationes ex DEO. *l. c. p. 1129. in Ep. ad Galat. p. 921. Conc. Funeb. P. 3. p. 8. P. 5. p. 14.* (ubi ait: *Christum eſſe animam interioris hominis, quia ejus vita perpetua eſt ex ipſo emanatio*) *Vid. P. 9. conc. fun. p. 42. Lebens - Dſſ. P. 1. p. 504. Ubereinſt. P. 2. A. 4. th. 7. & 8.* Fidem (non tantùm actum fidei, ſed etiam vim credendi ſpiritualem) nihil aliud eſſe, quàm verbum à credente apprehenſum, vir-

virtutem & lucem ex DEO. Conc. Fun. P. 3. p. 7. Gewissens-Frucht/
 p. 54. Distinguit tamen inter *emanationem ex DEO, & ex DEI*
essentia, ne fortè videatur suâ doctrinâ mysterio S. Trinitatis
vim inferre. Prefat. in Theol. Myst. Köpken. Adde Billige Antwort
(quam Spenerus prologo galeato communivit) n. 21. p. 57. 58. 59.
 Nec Dn. Balt. Köpkenius aliter sentit, *virtutem verbi divini, ex-*
pressè scribens non nisi creaturam & emanationem esse ex DEO. R. R.
c. 2. p. 104 — 106. Quod mysterium fanaticum omnium clarif-
simè exposuit Arnold. Erklärung J. C. p. 469. Quando sancti ho-
mines, inquiens, manum imposuerunt aliis, hac externa aëione co-
ram interior homo ex sua ubertate (aus seinem Ueberflus) certas vires
spirituales in alios derivat & propagat: & hanc esse putat commu-
nionem spiritus inter membra vera Christi, & ἵερολογία spiritus Christi.
Phil. 1. 19. Vid. Eiusdem Richtigster Weg durch Christum zu Gott/
p. 16. 77. 79. Democrit. Wein und Oehl/ p. 257. Wegweiser zum
Liecht/ P. 1. p. 90 — 102, & conf. Dn. D. Sensii Stockblinder Weg-
Weiser/ p. 411.

II. Eiusmodi *emanationes divinas* Ziold. *Introd. ad Hist. Eccl.*
c. 3. §. 37. invenit, & Juventuti Scholasticæ tradidit in arbore Ca-
balistica Judæorum priscorum, quos in primo ordine per tres Se-
phiras, i. e. emanationes, tres personas divinitatis, in reliquis
(decem namque Sephiras numerant) septem illos Spiritus coram DEI
throno apparentes, Apoc. 1. 4. intellexisse somniat. Alii verò ipsas
ideas Platonicas esse autumant, quas illi Philosophi ex hac do-
ctrina Cabalistica acceperint, & mundum suam idealem seu intele-
ligibilem, quem Cabalisticæ emanativum vocant, inde extruxerint.
 De quibus mysteriis luculentum commentarium scripsit Dn. D.
 Buddæus in *Philos. Ebræor. & Henric. Morus in Catech. Cabalistic.*
 Hinc DEUM Zioldus statuit *Lucem propriè dictam esse, velut essen-*
tiam omnium essentiarum. Orthodox. p. 25. cujus emanatio lux illa
verbi ac fidei sit, de qua Spenerus II. cc. Judaicam illam Philo-
sophiam plus vice simplici in horum mysteriorum explicatione
laudans, Pref. in Tab. Hodof. & Thät. Christenth. P. 2. Dom. III. Trin.
p. 136. Prefat. in Theol. Myst. Köpken. P. 2. Conc. pœnitent. p. 397.

III. Zioldus etiam si videatur fateri *virtutem infinitam,*
cum verbo in actu primo conjunctam esse, illam tamen conjun-

tionem ex *DEI concursu supernaturali* derivat, non ex intima & inseparabili unione cum Spiritu S. *Synop.* 214. 215. 208. illoque *concurso* verbum NB. elevati ait, *ad testificandum ac semetipso A. I. th. 9. p. 153.* *Unterscheid / c. 6. §. 5. p. 117. & p. 75.* ubi negat *virtutem illuminandi cum verbo scripto & predicato esse unitam.* Hinc nos horrendæ idolatriæ accusat, ut jam suprâ monitum. *Untersch.* p. 86. 75. *Syn.* p. 214.

IV. *Nota.* Fanatici *emanationes divinas* partim res ipsas vocant, ex DEO emanantes, partim *DEI operationes*, prout à creatione strictè dicta & productione creaturarum materialium, earumque generatione distinguuntur. Vid. *Dn. D. Buddæum l. c. Wächter. in Spinosismo & Elucidario.* *Emanatio* itaque illa, si de motu divino eam exponas, in genere tria formaliter involvit, *originem rei ab alio, continuum fluxum & nexum communionis cum re,* è qua emanat. *Eaque vel interna, vel externa est.* *Interna,* qua res, quæ emanat in subjecto, ex quo procedit, intimè manet, nec ab eo separatur, ut *duæ Personæ Divinitatis, quarum duæ sunt emanationes, generatio & spiratio.* Patrem enim vocare *Sephiram & emanationem, ἀλογον καὶ ἀσελόγον,* & tamen Democritus ille larvatus expressè ait, *tres Personas Divinitatis, esse tres emanationes (drey Ausflüsse).* Vid. *Glaubens-Bekänntniß & Wegweiser.* Quodnam verò illi homines cerebri idolum ac monstrum in S. Trinitate adorent, ipsi sciverint. Nobis hæc valde suspecta sunt, præsertim cum scripta Poiretti, quem nōrunt, manifestum esse Anti-Trinitarium, non perfunctoriè suis discipulis commendent. (*Emanationibus internis proximè accedunt accidentia, potentiæ humanæ animæ, qualitates per naturalem resultantiam, ut loquuntur Philosophi, ex subjecto suo oriundæ, quæ vulgò etiam Entia per emanationem dicuntur.* *Externa verò emanatio est, qua res emanantes, seu ut Henr. Morus loquitur, Res emanata diffunduntur, ut quidem in ipso subjecto, cui originem debent, immediatè non existant, tamen ex illo continuò fluant, & cum sua origine ejusmodi nexum habeant, ut ejus influxu cessante, aut impedito, etiam res ex illo prodeuntes pereant, aut potius in suam originem redcant ac retrahantur.* Cujusmodi lumen Solis est per aëra diffusum. Et ad ejusmodi *emationes externas* videtur Spenerus (quod illas negat, *ex essentia Divina emanare*) *sensum & virtutem verbi*
di-

divini, viresque hominis regeniti referre, & eo sensu Zioldus DEUM vocare lucem propriè dictam & Ensophi Cabalisticum, seu infinitum Ens emanativum, è quo tamen non tantum externas, sed etiam internas emanationes Personarum divinarum, non sine summo scandalo studiosæ juventutis, derivat. Sed hæc aliò pertinent, in Articulo de SS. Trinitate accuratiùs requirenda.

DEMONSTRATIO.

CONCL I. *Sensus Scripturæ S. non est conceptus DEI infinitus, sed ejus imago.*

I. **H**anc conclusionem præmittere cogimur, partim ut diluamus calumniam Zioldi, nobis Magicam *ἡρωσιον* Scripturæ tribuentis, qua statuamus *literam*, seu literalem sensum esse DEUM, partim ut Barbari sententiam dubiam exploremus. Nam quoniam sensum DEI cum signis libri divini UNIRI censet, loc. *preced. propos. cit.* non videtur alium quam DEI sensum infinitum intelligere, qui æquè ut Spiritus S. ipse & virtus increata cum verbo suo concurrat & jungatur. Veram enim & propriè dictam unionem, & inde resultantem virtutis divinæ veram communicationem à verbo revelato inseparabilem, si cum suo Spenero consentit, nunquam admittet. Nos negamus *Scripturæ sensum esse DEI conceptum infinitum*, (1) Quia est extra DEUM & ejus essentiam per certa signa revelatus, & in iis, non ut nudum signum, sed ut *imago* spiritualis & *expressio*, quæ rei significatæ, si non adæquatè saltem exactè similis sit, virtualiter existens, modo tamen *spirituali*, sed *finito*, *representativo* & *menti creatæ convenienti*, quo in ipsa per *species impressas* exprimi apta est. (2) Verbum DEI est *speculum*, in quo illa *imago* resplendet. 1. Cor. XIII. (3) & per *modum specularem* nostro intellectui faciem & gloriam Christi depingit. 2. Cor. III. 18. IV. 4. 6. Gal. III. 1. (4) Sensus Scripturæ augeri & clariùs ac magis distinctè proponi & explicari potuit, per libros biblicos à Prophetis & Apostolis additos. Id verò de sensu infinito DEI quis dixerit?

CONCL.

CONCL. II. *Verbum DEI scriptum & prædicatum virtutem habet infinitam illuminandi, regenerandi & salvandi homines, non ex solo gratiæ concursu, sed vi unionis mysticæ cum Spiritu Sancto insolubilis intimè ipsi communicatam.*

HUJUS conclusionis confirmationem satis prolixam invenies in B. D. Quenst. *System*, P. I. c. 4. *Secl.* 2. quam & in Synopsi summè Reverendi Dn. Profidis, quo libello nihil utilius, nihil magis necessarium hodiè Ecclesiam evangelicam vidisse, ipsi comprobant Fanatici, omnes Hierarchias perditè turbantes, dum illum angve & peste magis detestantur. Nos argumentorum, quæ II. cc. adducuntur, momenta breviter in hoc discursu colligimus. (1) Quod *requisitum essentiale* verbi revelati est, ita ut sine eo verbum DEI nec dici, nec esse queat, id verbo illi oportet *inseparabiliter inesse*. At verbi divini *requisitum essentiale* est *potentia* seu *virtus DEI salvifica*. P. virtus illa DEI increata verbo divino revelato inseparabiliter inest. *Minorem* probamus ex *Rom. I. 16. Evangelium est potentia DEI salvifica*, quam sententiam Christus sic enunciavit: *Job. VI. 63. Verba, quæ loquor, sunt spiritus & vita*, hoc est potentia Spiritus Sancti supernaturalis & vivifica. Has propositiones proprias & essentielles esse, ipsa loquendi ratio *abstractiva* docet. Non enim verbum DEI tantum *efficax & vivum* dicitur, *Ebr. IV. 12.* sed etiam DEI potentia, ipsa vita. Sic DEUS dicitur esse ipsa *veritas*, ipsa *lux*, ipsa *charitas*; quæ propositiones etiam si secundum nostrum concipiendi modum ad *paronymicas* referamus, addimus tamen, *formam dicendi abstractivam* indicare, quod illa attributa DEI realiter sint ipsa DEI essentia, ut sine illis DEUS verus nec dici, nec esse possit. Vid. *Bernhard. in Cant. serm. 80. c. 7.* D. *Rappolt. in 1. Job. IV. 7. 8. perisw. 3.* & Scholasticos passim in Thom. I. P. q. 13. a. 4. Tanner. *Theol. Scholast. D. 2. q. 2. dub. 7.* Thomas in T. I. l. 3. c. 23. *dogm. Theol.* (2) Quod verbum DEI potentia est *salvifica & vivifica* propter unionem cum Spiritu Sancto inseparabilem, illi etiam virtus infinita est à Spiritu Sancto inseparabiliter communicata. Ra-

Ra-

Ratio est, quia nulla alia virtus, nisi increata, nos vivificare, regenerare, renovare, ac salvare potest, fatente Zioldo Syn. Art. 3. th. 5. p. 211. Inter quæ autem vera & intima unio, inter ea est vera & propriè dicta communicatio. At verbum DEI est ejusmodi potentia salvifica & vivifica; quas operationes sibi Spiritus Sanctus appropriat. Job. III. 5. Rom. II. 14 — 17. Tit. III. 5. Nisi verò is inseparabiliter esset cum suo verbo unitus, nec illud posset virtus ipsa DEI increata esse. Nam quocumque momento Spiritus Sanctus separabilis est, aut actu separatur à verbo, eo momento virtus ejus salvifica non est de essentia Evangelii; quod tamen falsum esse, priori argumento evictum. Hinc ubicunque verbum DEI legitur & auditur, etiam cum illo effunditur Spiritus S. Act. X. 44. Joel. II. 28. Gal. III. 6. collat. cum Eph. V. 26. Jacob. I. 18. (3) Non igitur à solo DEI aut gratia divina concursu, verbum DEI est, & dicitur virtus salvifica. Sic enim extra usum, in quo gratia DEI concurrat, non esset DEI verbum; quem tamen errorem tota Ecclesia Evangelico-Lutherana unanimi consensu confutavit. (Vid. Witeberg. Theol. Antwort c. Spener. P. 1. A. 4. th. 1.) nec approbare audent dissentientes, Ziold. Art. 3. Synops. th. 5. Köpken. R. R. p. 63. q. 4. Ipse Spenerus pref. R. R. §. 6. & Ubereinst. A. 4. thes. 1. (4) Habemus Zioldum ὁμόψηφον, qui apertè, sed nec sine manifesta contradictione fatetur, verbo DEI SEMPER unitam esse & communicatam virtutem DEI infinitam. Unterscheid / c. 5. n. 4. p. 99. nec Spiritum Sanctum posse à verbo suo separari. Ib. p. 101. Nisi fortè per verbum intelligat sensum DEI infinitum, & inter ea conjunctionem somniet, quæ realiter eadem sunt.

II. OBJICIUNT: Verbum DEI esse æternum: Scripturam verò posse discindi ac comburi, sonum verbi prædicati in aërem evanescere. Resp. (1) Verbum DEI revelatum (nec enim de ἀρχαῖον, sed ἐκτύπον λόγου disputatur) æternum est in statu suo fundamentalis & objectivo, ratione veritatum & conceptus divini infiniti, quem exprimit; non in statu suo ideali ac repræsentativo, & quatenus revelatum est. Sic enim in tempore, non ab æterno, cœpit revelari. (2) Signa pereunt divini sensus, & cessat ille cum

virtute sua existere in scripto, quod comburitur, & in sono prædicationis, qui evanuit. Sed quamdiu verba illa in contextu suo cohærent & leguntur, quamdiu in sono prædicationis audiuntur, tamdiu sunt & manent verba DEI se revelantis, & ejus mentem humano intellectui significant & repræsentant. Et si pereunt ac evanescent illa signa; sunt tamen alia scripta, & conceptus seu notitiæ creaturarum rationalium, in quibus sensus divinus revelatus conservabitur: in illis quamdiu mundus perstiterit, in his quoad futuræ sunt creaturæ, quibus DEUS suam essentiam & voluntatem revelabit in omnem æternitatem.

III. Zioldus nos *Idololatriæ & Magiæ* accusat, quod ex verbo externo Spiritum Sanctum faciamus, ex Scriptura & litera DEUM, dum verbum DEI & virtutem ejus infinitam *subjectivè physicè*, & ut vim aliquam magicam includamus signis externis, & *create literæ*; quemadmodum ignis suum calorem aqua communicat, aut vis nutriendi inest pani, aut anima unitur & communicatur corpori; qua comparatione nos ipse utamur, & sic omnipotentiam divinam naturalem potentiam esse credamus, quæ verbo formaliter & *subjectivè inest*. Resp. Hæc manifesta & ridicula calumnia est. (1) Nos dicimus, verbum DEI in plena sua definitione, prout materiale & formale includit, non esse meram creaturam, sed potentiam DEI salvificam. (2) Illamque verbo non *physicè* inesse, (ubi enim hæc Sophista in nostris scriptis legit, in quâ paginâ, in quâ lineâ?) sed supernaturali & nobis imperscrutabili modo: non *subjectivè*, sed *συνδυαστικῶς*: nec solis literis aut syllabis, sed totè composito, quod ex litera & ejus sensu spiritualiter literaliter constat, ita communicari, ut verbum illud eisdem effectus supernaturales, quos ipse DEUS producere possit, diverso tamen operandi modo, quia Spiritus Sanctus *principaliter*, verbum *organicè* agit & operatur. (3) Unde quid ad sophisma: DEUS est ipsa potentia infinita & salvifica. Evangelium est illa DEI potentia. E. Evangelium est DEUS, respondendum fit, facile patet. DEUS enim est per essentiam suam; Evangelium, per communicationis gratiam virtus salvifica. In DEO potentia absoluta; in verbo tantum ordinata: illa se ad omnia extendit; hæc tantum verbo ad illuminandum, regenerandum & salvandum hominem

com-

communicata. Non itaque verbum DEI est ipse DEUS, sed
 π τδ Θεῶν 1. Cor. II. 14. (4) Similitudine eadem utitur Spenerus
 Glaubens = L. p. 248. Num & is idololatra? Comparatio autem
 non in virtute operandi, quæ verbo æquè ac homini in unione
 corporis & animæ sit naturalis & subjectivè communicata; sed
 in *separatione unitorum* instituitur, qua admissa, nec homo verus
 homo, nec verbum, DEI verbum erit. Num suæ mentis est,
 qui ob ejusmodi similitudinem adversario suo idololatriam &
 magiam imputat? Quæ autem major potest esse calumnia?
 quæ virulentior injuria?

IV. *Verbum DEI est causa instrumentalis*, inquit Dn. Köpken.
 E. *habet virtutem creatam, quæ elevatione eget.* Resp. Petit princi-
 pium. Non est instrumentum propriè dictum, *quod ipsa virtus DEI*
est, nullaq; elevatione eget: quando autem Spiritus S. causa di-
 citur principalis, verbum minùs principalis, significatur non
virtus, sed modus operandi diversus.

V. *Scripturam tantum unionem personalem nōsse, qua DEUS*
& creatura, filius DEI & homo fiat unum compositum. At ex Spiritu
 Sancto & verbo revelato unum quid fieri, *ut virtus DEI infinita literæ*
aut sensui literali subjectivè insit, hætenus in Theologia & Philosophia
inauditam esse doctrinam. Resp. (1) Ex Christo & regenito fit unus
 spiritus, 1. Cor. VI. 17. unum compositum mysticum, non una
 persona. Habes ergo præter unionem personalem, in Theo-
 logia exemplum *compositionis* (*analogicè sic dictæ*) qua DEUS
 cum creatura se unit, ut tamen non fiat una persona. (2) Ex
 verbo DEI & ejus essentiali virtute non fit unum personale;
 compositum tamen aliquod mysticum, quod imitatur *totum*
essentiale. Est enim potentia DEI de essentia divini verbi in
 toto suo *definitivo complexu* considerati. (3) *Subjectiva inexistencia*
virtutis divinæ in verbo jam explosa est. Quid verò? dum
 Köpken. R. R. c. 2. n. 17. ipse statuit, esse in verbo *vim aliquam rege-*
nerandi finitam & à DEO in verbo *creatam*, num dicet, illam vim
 esse in verbo subjectivè? Eritne accidens alterius accidentis
 subjectum inhæsitivum? Hoc nimirum esset *ἀνεγώμα* in Philo-
 sophia inauditum.

CONCL. III. *Sensus & virtus divina verbi revelati non est emanatio ex DEO.*

I. **Q**uia (1) nec Scriptura sacra, nec antiquitas orthodoxa ita loquitur. Nobis commendata *ἡ ἀποστολικὴ ἐπιταγή* *ὑγιαίνοντων λόγων*, 2. Tim. I. 13. & ex *prescripto* loquendum est. (2) Neque sensus Spiritus Sancti, neque virtus ejus est in verbo per *modum emanationis*, sed ille per *modum representationis*, qualis est imaginis in speculo, 1. Cor. XIII. 12. hæc autem per *modum communicationis*, ad operationes divinas & supernaturales effectus producendos. (3) Nulla ratione concipi potest, quomodo id, quod in DEO non est (nisi velimus essentiam ejus simplicissimam componere) ex DEO emanet, & si res creata illa sit, nec tamen pro substantia, nec pro accidente haberi possit. Nam si *substantia* est illa res emanans, etiam sensus Scripturæ & vires credendi ac amandi, spirituales erunt substantiæ; quo nihil absurdius cogitari potest. Sin verò *accidens*; non potest esse in DEO, à quo emanat, (in DEUM enim, ut rectè Ziroldus, non cadit accidens) nec in literis ac syllabis Scripturæ, aut in sono prædicationis; quia accidens non est in accidente, ut subjecto inhæSIONIS: aut dicendum erit, chartæ & aëri vim illam regenerandi subjectivè inesse: quomodo verò à subjecto uno in aliud, à DEO in verbum, chartam & aërem, ex verbo in cor hominis, ex corde ejus in aliorum animos *migrare* potest? Dum enim migrat, cessat sine subjecto, i. e. accidens esse. At *simile quid*, inquit *in Lumine cernitur; DEUS autem lux est.* Resp. An DEUS lux propriè dicta sit, alibi *ὀψήσω* disquiretur. Recentior physica lumen non accidens, sed substantiam esse docet. Vid. B. Kirchmayeri *Phosphorus*. (4) Nec operatio verbi *emanatio* ex DEO, sed *nova creatio* est. Ps. LI. 12. 2. Cor. IV. 6. V. 15. Eph. II. 10. (5) *Emanat Spiritus Sanctus à Patre & Filio*: sed hæc actio in sinu divinitatis terminatur, & accuratè distingvenda est ab *effusione Spiritus Sancti* super homines & in eorum corda, quæ non fit per *modum emanationis*, (nisi velint dissentientes socinizare. Vid. B. Calov. *Scripta Germ. Anti-Soc. p. 121.*) sed *communicationis*; nec immediate

diatè

diatè ex ipso DEO, sed per *medium verbi*. Quando ergo Spiritus Sanctus & cum eo amor DEI infinitus in nostra corda effundit, Rom. V. 5. & verbum Evangelii ἐκ κοιλίας, seu corde nostro in aliorum animas scaturire, Job. VII. 38. ipsumque verbum inde à Philone, Sap. Sal. c. VII. 25. 26. (nisi Platonizat) ἀπόρροια Metaphoricè dicuntur, ejusmodi locutiones non modum emanationis, sed ex parte Spiritus Sancti modum specialis ac propinquioris præsentia & unionis, quam extra finem SS. Trinitatis in cordibus nostris intimè fieri credimus; in verbo autem modum revelationis, communicationis & efficacis influxus cum fontis seu principii & fructuum copiosorum *connotatione* expriment, Deut. XXXII. 1. 2. Ps. LXIX. 10. Rom. V. 5. Job. VI. 13. 14. VII. 37. 38. Tit. III. 6. (†) Repeto hic, quæ alibi fusius dicta sunt. Cum ejusmodi *nova forma loquendi* in Scriptura & nostra Ecclesia hucusque inusitata, cum quibus plerumque & *nova dogmata*, judice Magno Chemnitio, in Ecclesiam invehuntur, & infinitas disputationes pariant, Tit. III. 9. 2. Tim. II. 14. 16. 17. 22. quantumvis possint fidei ἀναλόγως explicari, & in Theologis, quorum doctrina non est suspecta, cum per emanationes *actiones DEI externas* immanentibus oppositas, non autem vires ex DEO emanantes intelligant, excusari: quia tamen data opera ab iis adhibentur, qui Enthusiasmo & Platoniorum & Cabalistarum fanaticis deliriis favent, eaque per ejusmodi locutiones in Ecclesiam Evangelicam introducere allaborant, de quibus certum nobis est, quod ad Magiam illicitam, Trinitatem Platoniam, & ἄπο Ἰέωσω animæ Ethnicam & Judaicam, quæ ab ejusmodi virtutibus & numeris emanativis ex DEO, animamq; secum in *primam sui originem rapientibus* pendet, inter Christianos per mysticæ Theologiæ Doctores (*) propagandam, à Diabolo inventa, & hominibus suisque mancipiis suggesta sint; censemus omninò ab ejusmodi *suspectis locutionibus*, ut manifestis blasphemis Gentilium ac Judæorum, quibus prætereà actiones DEI immanentes cum transeuntibus, creator cum creatura, virtus infinita cum finita, confunduntur, prorsus esse absti-

F 3

(*) Vid. Thomasin, Dogm. Theol. 1. 1. l. 3. c. 17. n. 5. 6. 7.

abstinendum. Recogitet pius Lector, quas turbas hisce deliriis de emanationibus gratiæ, quibus se repleti jactitabant, *femine* inæ fanaticæ in Gallia & Belgio dederint, & exhorrescet animus. *Monatl. Unterred.* A. 1698. p. 1206. sq. (6) Accedit, quod Adversarii his emanationibus *regenerationem & renovationem* tribuant, quæ cum non sint in irrogenitis Ministris Ecclesiæ, nec quisquam per eos regenerari potest; quod ipsi etiam affirmare non dubitant, (Vid. incomparabilem Theologum Dn. D. *Fechtium* contra Dn. D. Breithaupt. invictis argumentis disputantem, *de notitia vera irrogenitorum*) Nemo igitur potest de eo certus esse, an verum baptismum acceperit, nisi certus sit, se per manum Ministri regeniti eum accepisse; nec regenerari ac renovari, nisi per verbum à regenito prædicatum, cum quo ejusmodi spiritualis regenerandi virtus, *ex interiore ejus homine & anima fidei ac charitatis plena*, in corda auditorum effundatur; qui abominandus Fanaticismus & Donatismus est. Nec est, quod dicant: *Ministram ejusmodi indignum equidem esse, & carere regenerandi facultate, hoc tamen asserto non negari DEUM per suum verbum ab eo prolatum regenerationis opus exequi: Ejus ministerium non detrabere divinæ institutioni & actui sacramentali virtutem suam.* Resp. Ita DEUS regenerat per sermonem Ministri, sermo autem irrogeniti est imago mentis farragine idearum mortuarum repletæ. Unde ergo regenerandi vis in sermone, quæ non fuit in conceptibus, ex quibus loquitur. Num in effectu plus vitæ ac virtutis erit, quàm in principio. Si DEUS & spiritus ejus, se non unit cum conceptu loquentis propterea, quia ipsi renititur, quis credet, DEUM se unire cum ejus sermone, qui multo est carnalior, quàm idea Scripturæ sacræ conformis. Actus sacramentalis est actio Ministri impii. At hæc terrestris, carnalis, diabolica. Num per eam regenerabit DEUS; aut ejusmodi actui virtutem suam communicabit? *Regenerat, inquires, per suum verbum.* Resp. Sed ab irrogenito prolatum. Aut alia erit actio irrogeniti Ministri, qui aqua baptizat, alia DEI, qui ex spiritu baptisatum regenerat. E. non per verbum, quod profert Minister, sed immediatè ex se, è quo emanat virtus regenerandi. Uno verbo: Ultimum principium est Enthusiasmus, in quem tan-

tan-

tandem omnes illæ disputationes de verbo DEI & ejus operationibus atque effectis resolvuntur, ut *realis & experimentalis* sine ideis literalibus facta rerum spiritualium adstruatur *perceptio*, & non Minister, sed solus DEUS dicatur regenerare, contra Pauli effatum. *Galat. IV. 19.*

II. OBJICIUNT: *Si ex pii concionatoris anima non egreditur ejusmodi vis emanativa in auditorum animas penetrans, industriâ & studio edificandi populum, ad DEI gloriam & auditorum salutem, opus non erit, & sufficet nuda verbi prælectio.* Resp. (1) Emanatio illa uti figmentum fanaticum, ita nec eo ad adificationem opus est. (2) Industria concionatoris piis meditationibus verbi ejusque *ὁρτολογία* non emanationes ex DEO auget, sed *thesauros sapientia divinæ* ex verbo colligit, justaque & perspicua methodo proponit, quibus ædificatur auditorium. (3) Non vis fidei ac charitatis creata ex anima concionatoris cum verbo ejus egressa, sed virtus ipsius verbi salvifica & infinita in corda auditorum penetrat, & efficit, ut ad salutem erudiantur. *Ebr. IV. 12. Act. II. 37.* (4) Nec illis fas est abdita sensa concionatoris observare, sincero an fucato zelo concionetur, sed ad verbum attendere, nec ex *interno sensu emanativo*, quo afficiuntur, sed ex *verbo prædicato probare spiritus, utrum ex DEO sint.* 1. *Job. IV. 1.*

III. Allegant (1) *dicta Scripturæ, i. Job. I. 3. Phil. I. 19.* Resp. Ab *indeterminato ad determinatum* non valet consequentia. Est *communio* inter Sanctos & *ἁγιότητα μετέμαλτο*. E illa communio fit per modum ejusmodi *emanationis*. Cur non potius per *unionem mysticam*, qua Christus est caput, & Sancti membra unius corporis mystici, ut exponit *Seb. Schmidius* in h. l. Cur non mutuis in prædicatione & tractatione verbi divini operis precibusque pro se invicem, aliisque charitatis officiis? (2) *Experientiam, quam qui non habeant, nec quicquam de his mysteriis sc. nôsse & judicare posse.* Resp. Commune illud Fanaticorum asylum est, quando scripturæ testimonia deficiunt, quibus in rebus spiritualibus nisi nitatur experientia, aut phantasiæ, aut Diaboli decipula est. Habeatis hæc mysteria vobis propria. Nos non desideramus, sed abominamur in hisce vestram
com-

communione, & dicimus cum Luthero: Das Zeugniß ist
euer Inwendigkeit / dem glaube der Rühlschöp. T. 3. Alt. p. 88.

IV. Hinc patet, quàm absurda sit negatio veritatis meta-
physicæ seu essentialis in notitia irrogenitorum Theologica,
quod illa quidem sensus Scripturæ merè literalis, non tamen
efficaciæ & vitæ divinæ ac spiritualis particeps sit. Ut enim
de eo nihil dicam, absque hac efficacia salvam adhuc esse
conformitatem notitiæ cum Scriptura & rebus divinis cognitis,
quæ veritatem notitiæ Theologicæ essentialem formaliter expri-
mit; falsum est, conceptus illius notitiæ efficaciâ divina carere.
Eo ipso enim dum continent sensum Scripturæ literalem, qui
non nisi Spiritûs S. sensus, & cum virtute ejus infinita insepa-
rabiliter conjunctus est, non possunt non ipsam etiam effica-
ciam divinam participare.

Hæc sunt, quæ de principio notitiæ Theologicæ irregen-
nitorum pro ratione temporis ac instituti commentari, &
præcipuè Barbaro ejusque duabus prioribus propositionibus,
quæ præcipua ejus fundamenta sunt, & quibus disjectis vasta
totius operis moles per se corruit, opponere visum fuit.
Quicquid autem in hac tam intricata & difficillima doctrina
scripsimus, judicio Ecclesiæ, qua purior est, lubentes meri-
toque submittimus, non immemores dicti Apostolici: *Pro-
phetarum spiritus Prophetis subjecti sunt.* 1. Cor. XIV. 32. Gra-
tias verò sapientiæ omnis Autori pro concessa Gratia devo-
tissimas agimus, & adversariis nostris, ut meliorem mentem
inspiret, Spiritui suo Sancto non repugnantibus ex
animo precamur & piè ominamur.

Omissa & corrigenda.

p. 9. l. 4. *adde*: Ita verò statuunt Novatores. E. geminum
verbum DEI docent aliud in regenito, aliud in irrogenito.
p. ead. l. 24. Mox p. 32. *adde*: Anti-Barb. l. 26. *lege*: *Φεγγίματς*.
p. 10. l. 7. *lege*: *præter*. p. 21. l. 19. *lege*: *animandum*.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

Coll. diss. A. 216, misc. 25